

Miksi rikollinen toimii, niin kuin se toimii?

Paavo Rynänen

11/2023

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Paavo Rynänen: Miksi rikollinen toimiin, niin kuin se toimii?

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Päivi Salminen ja Elina Isokallio-Hellman

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan narratiivisen kirjallisuusanalyysin avulla seitsemän eri kriminologian perusteoriaa. Teorioiden avulla selvitetään, kuinka rikollisuus syntyy ja minkälaiset tekijät vaikuttavat rikollisuuden syntyyn yksilön kohdalla. Opinnäytetyö on suunnattu erityisesti kriminologiasta ja sen perusteorioista kiinnostuneelle lukijalle, sekä viranomaisille, jotka haluavat saada tietoonsa kriminologian tutkimuksilla syntyneen käsityksen rikollisen käyttäytymisen syistä. Opinnäytetyön luettuaan lukija ymmärtää kriminologian seitsemän perusteorian sisällön ja kuinka teoriat seittävät rikollista käyttäytymistä.

Opinnäytetyön alussa käydään lyhyesti läpi mitä kriminologia on. Tämän jälkeen tarkastellaan erikseen seitsemään eri kriminologian teoriaa, jotka ovat: itsekontrolliteoria, paineteoria, sosiaalisen kontrollin teoria, oppimisteoria, tilannetoiminnanteoria, rationaalisen valinnan teoria ja rutiinitoimintojen teoria. Jokaisen teorian loppuun on tehty tiivistelmälaatikko teorian ydinkohdista. Lopuksi opinnäytetyössä tarkastellaan teorioiden yhtäläisyyksiä ja kuinka teoriat ovat sidoksissa toisiinsa. Lukijan tulee muistaa, että kriminologian teoriat eivät ole toisiaan poissulkevia teorioita, vaan ne yhdessä selventävät rikollisuuden syitä.

Opinnäytetyössä on käytetty lähteinä tutkittua tietoa kriminologian kirjoista, tutkimuksista ja artikkeleista aiheen alueelta.

Sivumäärä: 36

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 11/2023

Avainsanat: Kriminologia, itsekontrolliteoria, paineteoria, sosiaalisen kontrollin teoria, oppimisteoria, tilannetoiminnanteoria, rationaalisen valinnan teoria, rutiinitoimintojen teoria

ABSTRACT

Authors: Paavo Ryyänen: Why does the criminal act the way they do?

Type of thesis: Research-based thesis

Publicity: Public

Supervisor: Päivi Salminen ja Elina Isokallio-Hellman

Degree: Bachelor of police services

This thesis examines seven different basic theories of criminology using a narrative literature analysis. The theories are used to explain how crime arises and what factors influence the occurrence of crime at the individual level. The thesis is aimed especially at readers who are interested in criminology and its basic theories, as well as authorities who want to get acquainted with the criminological research-based understanding of criminal behavior. After reading the thesis, the reader will understand the content of the seven basic theories of criminology and how they explain criminal behavior.

The thesis begins with a brief overview of what criminology is. Then, seven different criminological theories are examined separately, which are: self-control theory, strain theory, social control theory, learning theory, situational action theory, rational choice theory and routine activities theory. A summary box of the main points of each theory is made at the end of each theory. Finally, the thesis examines the similarities between the theories and how they are related to each other. The reader should remember that criminological theories are not mutually exclusive theories, but they together clarify the causes of crime.

The thesis has used researched information from criminology books, studies and articles as sources from the topic area.

Pages: 36

Month and year of review: 11/2023

Keywords: Criminology, self-control theory, strain theory, social control theory, learning theory, situational action theory, rational choice theory, routine activities theory

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 TUTKIMUSMETODI JA AIHEENRAJAUS	3
3 KRIMINOLOGIAN TEORIAT	5
3.1 Itsekontrolliteoria	5
3.2 Paineteoria	8
3.3 Sosiaalisen kontrollin teoria	11
3.4 Oppimisteoria	14
3.5 Tilannetoimintateoria	19
3.6 Rationaalisen valinnan teoria.....	23
3.7 Rutiinotoimintojen teoria	25
4 POHDINTA.....	29
4.1 Johtopäätökset ja oma pohdinta.....	29
4.2 Eettisyyden arviointi.....	32
4.3 Oma oppiminen	33
LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Rikollisuuden selittäminen on kenties kriminologian perustavanlaatuisin kysymys. Miksi toiset tekevät rikoksia, rikkovat sääntöjä ja normeja, kun taas toiset noudattavat lakia eivätkä riko sääntöjä ja normeja? Kriminologian tutkimusten perusteella on todettu, että rikollisuus ei ole sattumanvaraista, vaan rikollisuus muodostaa selkeitä, sekä toistuvia rakenteita yhteiskunnassa. Rikoksen uhriksi joutumisella ja rikoksen tekemisen välillä on tutkitusti yhteys. Ikä, sukupuoli ja alue ovat muuttujia, jotka vaikuttavat rikosten tekemiseen. Useimmat rikoslajit keskittyvät miehille, nuorille ja alueellisiin rikoskeskittyisiin. Jos rikollisuuden havaitaan liittyvän johonkin taustamuuttujaan, voisiko taustamuuttuja olla syy rikokseen? Näitä asioita on tutkittu kriminologisessa tutkimuksessa. Tutkimusten tuloksina on syntynyt erilaisia teorioita rikolliseen käyttäytymiseen ja siihen, mikä rikollisuutta aiheuttaa.

Kriminologian tutkimuksen pohjana ovat rikoskäyttäytyminen ja siihen kohdistuvat reaktiot. Rikoskäyttäytymisellä kriminologisessa tutkimuksessa tarkoitetaan sosiaalisten normien rikkomista ja kriminologia tutkii yksilöiden vaihtelevaa alttiutta rikkoa oman yhteisönsä määrittelemiä normeja. Rikollisuutteen kohdistuvilla reaktioilla tarkoitetaan sekä epävirallisia että virallisia reaktioita (Kivivuori ym. 2018, 37–38.)

Olen tässä opinnäytetyössäni koonnut seitsemän erilaista teoriaa tiiviiksi teorioiden paketiksi. Käyn teorit ja niiden perustan läpi tässä työssä ja toivon, että opinnäytetyöstäni on tulevaisuudessa hyötyä lukijalle, joka on kiinnostunut kriminologian teorioista ja haluaa saada lisää tietoa itse teorioiden rakenteesta ja sisällöstä. Olen analysoinut opinnäytetyöhöni useita erilaisia kriminologian kirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia, joista olen koonnut narratiivisen kirjallisuusanalyysin avulla tämän kriminologian teorioiden ”tiivistelmän”. Valitsin nämä seitsemän teoriaa, koska koen näiden teorioiden näyttävän lähes päivittäin omassa työssäni poliisina ja olen huomannut oman kokemukseni kautta, että nämä teorit pitävät paikkaansa yhteiskunnassamme.

Olen työssäni rikostutkijana usein miettinyt syiden syitä rikoksesta epäiltyjen kohdalla. Olen näistä asioista keskustellut usein rikoksesta epäiltyjen kanssa ja kysynyt heiltä suoraan, mikä heidät on saanut tekemään rikoksia. 11 vuoden aikana työssäni olen löytänyt useita eri kiinnekohtia kriminologian tutkimuksiin ja teorioihin, jotka pyrkivät selvittämään rikollisuuden syntyä. Halusin tätä opinnäytetyötä tehdessäni uppoutua vielä syvemmälle kriminologian tutkimuksiin ja tuloksiin, jotta löytäisin selityksiä rikollisten toimintaan ja tästä näkökulmasta löysin tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykseni. Opinnäytetyössäni käsittelemäni teorit ovat kansainvälisesti laajasti käsiteltyjä ja teorit ovat yleisesti hyväksytyjä tieteellisiä teorioita.

Tutkimuskysymyksenä tässä opinnäytetyössä on: kuinka rikollisuus syntyy ja minkälaiset tekijät vaikuttavat rikollisen käyttäytymisen syntyyn yksilön kohdalla?

Kirjoittaessani tätä opinnäytetyötä olen muistellut paljon tapaamiani rikoksen tekijöitä, joita olen urani aikana kuulustellut. Minulla on ollut tapana virallisen kuulustelun jälkeen keskustella vapaammin rikoksesta epäillyn kanssa ja olen pyrkinyt heidän kanssaan etsimään syytä, miksi rikollinen on toiminut, niin kuin on toiminut ja tästä syystä hän on joutunut kuulusteluhuoneeseen minun kuulusteltavaksi rikoksesta epäiltynä. Olen keskustelussa rikoksesta epäiltyjen kanssa esittänyt heille kysymyksiä, jotka pohjautuvat kriminologian teorioiden käyttäytymiseen, kuten heidän lapsuuteensa, perheeseensä ja sosioekonomiseen asemaansa yhteiskunnassa. Lähes jokaisen kuulustelemani rikoksesta epäillyn kohdalla olen löytänyt yksilön elämästä yhtäläisyyksiä kriminologian teorioihin, joita tässä opinnäytetyössäni esittelen lukijalle.

Olen jakanut opinnäytetyöni seitsemän kriminologian teoriaa omiksi osioiksi alaluokkiin. Jokaisen teorian loppuun olen koonnut tiivistelmälaatikon, jossa kerron teorian pääkohdat. Käytän itse tiivistelmälaatikoita opiskellessani uusia asioita ja koen, että tällä tavoin voin suuresta määrästä tekstiä kiteyttää tärkeimmät kohdat tiiviiksi ja helposti ymmärrettäväksi. Opinnäytetyön lopussa on kappale omille johtopäätöksilleni, jossa selviää minun oman tutkimukseni lopputulos siihen, miksi rikollinen toimii, niin kuin se toimii.

2 TUTKIMUSMETODI JA AIHEEN RAJAUS

Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tiivistää jo olemassa olevien alkuperäistutkimusten olennainen tieto ja tehdä olennaiset johtopäätökset opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Tavoitteena kirjallisuuskatsauksessa on luoda kokonaiskuva alkuperäistutkimuksista. Tavoitteena kirjallisuuskatsauksessa on esimerkiksi käytäntöjen ohjaaminen, ohjeistaminen, suositusten rakentaminen tai erilaisten työkalujen ja menetelmien löytäminen (Vilkkä 2023, 13.) Tämän opinnäytetyön yhtenä tavoitteena on luoda kirjallisuuskatsaus kriminologian eri teoksiin ja koota näistä teoksista helposti lähestyttävä ja ymmärrettävä teos (teorioiden tiivistelmä) lukijaa varten. Esittelen opinnäytetyössäni seitsemän kriminologian teoriaa: itsekontrolliteorian, paineteorian, sosiaalisen kontrollin teorian, oppimisteorian, tilannetoiminnanteorian, rationaalisen valinnan teorian ja rutiinotoimintojen teorian. Toivon, että tämän teoksen luettuaan, lukija pystyy sisäistämään teorioiden sisällön tiivistettyinä sekä syventämään ymmärrystään kriminologian teorioista.

Kirjallisuuskatsauksen eri muotoja on neljä. Narratiivinen ja integroiva kirjallisuuskatsaus kuuluvat kuvaileviin katsauksiin ja tämän lisäksi kirjallisuuskatsauksen voi tehdä systemaattisena katsauk-

sena sekä meta-analyysina. (Vilkkä 2023, 20–32.) Päädyin itse opinnäytetyöni tieteelliseen metodiin, narratiiviseen kirjallisuuskatsaukseen alkaessani selvittää tarkemmin kriminologian tutkimuksia ja lukemaan materiaalia tutkimusten ja teorioiden takana. Minua omassa työssäni poliisina on aina kiinnostanut, miksi rikolliset toimivat niin kuin he toimivat ja mistä heidän toimintansa johtuu. Lähdin työssäni hakemaan vastauksia edellä mainittaviin kysymyksiin ja huomasin, että kriminologiasta on suomen kielellä kirjoitettu verrattain vähän. Kävin läpi suomenkielistä materiaalia ja mielestäni lukemani materiaali oli kirjoitettu vaikeasti ymmärrettäväksi ja raskaasti. Törmäsin lukiessani ongelmiaan, että en pystynyt sisäistämään lukemaani ensimmäisellä kerralla kunnolla ja lukemani teoriat eivät auenneet minulle selvästi. Havaitsin ensilukemalta, että teoriat menivät mielessäni sekaisin keskenään ja päällekkäin, kunnes ymmärsin, että tämä on osittain myös teorioiden tarkoitus, sillä kriminologian teoriat eivät ole toisiaan poissulkevia vaan ne myös täydentävät toisiaan. Englannin kielellä kirjoitettuja tutkimuksia ja artikkeleita löytyi runsaammin, kuin suomenkielisiä ja olen nämä ottanut opinnäytetyöhöni suomenkielisen materiaalin rinnalle.

Lopulta löysin runsaasti tutkimuksia, kirjoja ja artikkeleita aiheeni alueelta ja pyrin järjestelemään kaiken materiaalin järkevään ja tiiviiseen kokonaisuuteen ja tästä syystä narratiivinen kirjallisuuskatsaus oli metodeista sopivin omaan opinnäytetyöhöni. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen on lisäksi vapaampaa kuin muiden kirjallisuuskatsauksen muotojen toteuttaminen. Yleensä narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa hankittua aineistoa ei ole hankittu kovinkaan systemaattisesti, mutta lopputuloksena voi kuitenkin olla pätevä yhteenveto. (Salminen 2011, 7.)

Kirjallisuuskatsaus voidaan määritellä tutkimustavaksi, jolla tutkitaan tutkijoiden alkuperäistutkimuksia. Tutkimus toteutetaan olemassa olevan tiedon tunnistamiseksi, arvioimiseksi, tulkitsemiseksi ja yhdistämiseksi (Vilkkä 2023, 11.) Tästä kaikesta syntyi idea opinnäytetyölleni, tiivistää itse kriminologiasta lukemani ja oppimani teoriat tiiviiksi yhdeksi teokseksi. Valitsin teoriat sillä perusteella, että olen itse omassa työssäni kokenut nämä seitsemän teoriaa toimiviksi mieltiessäni yksilön kohdalla, mistä hänen tekonsa voisi johtaa juurensa. Rajasin opinnäytetyöni seitsemään teoriaan, jotka itse koen tärkeimmiksi ja parhaiten hyödynnettäviksi omassa työssäni poliisina. Kriminologian tutkimusten perusteella olisi mahdollista syventää viranomaisten ymmärrystä rikollisen käyttäytymisen syistä ja tätä tietoa olisi hyvä käyttää hyödyksi viranomaisten toiminnassa. Esittelemäni teoriat antavat katsauksen rikollisen toimintaan ja syihin, jotka voivat johtaa yksilön rikolliseen toimintaan. Näitä teorioita voisi hyvin helposti hyödyntää suunniteltaessa esimerkiksi yleisenjärjestyksen- ja turvallisuuden valvonnan suunnittelua.

Kriminologian teorioita on myös enemmän ja olen tarkoituksella rajannut tästä opinnäytetyöstä pois esimerkiksi biososiaalisen kriminologian, joka vertailee rikollisuutta ja sen syitä sukupuolet erottelemalla. Toivon, että kriminologiasta kiinnostunut lukija kokee tämän tekemäni opinnäytetyön hyödylliseksi tutustuessaan aiheeseen. Opinnäytetyöni lähtökohtana pidän ajatusta, että aiheesta

ensimmäistä kertaa lukeva henkilö saisi lukemastaan ymmärryksen kriminologian teorioista ja niiden sisällöstä.

3 KRIMINOLOGIAN TEORIAT

3.1 Itsekontrolliteoria

Itsekontrolliteoria sai alkunsa amerikkalaisten kriminologien Michael Gottfredsonin ja Travis Hirschin vuonna 1990 julkaistusta teoksesta *A general theory of crime*. Teoksen mukaan rikoskäyttämisen syytä tulisi etsiä yksilöiden erilaisista piirteistä ja pysyvistä taipumuksista, joista tärkein oli alhainen itsekontrolli. Itsekontrolliteoria on saavuttanut keskeisen aseman rikoskäyttämisen selittäjänä ja vaikuttanut voimakkaasti kriminologisen tutkimuksen suuntaan. Itsekontrolliteoria pidetään rikoskäyttämisen yleisteorianana, koska sen mukaan teoria selittää monia rikoslajeja: heikkoa itsekontrolli näkyy eri tavoin tappeluista päihteiden käyttöön ja varkauksista väkivaltarikoksiin (Kivivuori ym. 2018, 145.)

Gottfredson ja Hirschi rakensivat itsekontrollin määritelmän analysoimalla rikollisten tekoja. Tekojen olennaisina tunnuspiirteinä useat rikokset tarjosivat rikosentekijälle välitöntä tarpeentyydytystä, joten alhainen itsekontrolli viittaa taipumukseen reagoida yllykkeeseen välittömästi. Alhaisen itsekontrollin omaavien henkilöiden rikoksia kuvastavat myös rikoksen helppous ja yksinkertaisuus. Rikokset tarjoavat rikoksen tekijälle helppoa rahaa ilman työtä ja koston ilman monimutkaista oikeusprosessia. Joten alhainen itsekontrolli viittaa siten ahkeruuden ja sinnikkyuden puutteeseen. Usein tehdyt rikokset ovat tekijöille riskialttiita ja jännittäviä (Kivivuori ym. 2018, 147.)

Yksilöille, jotka ovat varustettu heikolla itsekontrollilla rikokset ovat elämishakuisia ja henkilöt keskittyvät mieluummin fyysisiin kuin henkisiin ponnisteluihin. Useimmiten rikokset tarjoavat harvoin pitkän tähtäimen hyötyä ja rikokset vaikeuttavat sitoutumista työhön, perheeseen, ystäviin tai avioliittoon. Heikko itsekontrolli myös haittaa suunnitelmien tekemistä ja opiskeluun tai työhön panostamista. Henkilöt, joilla on heikko itsekontrolli eivät yleensä arvosta vaivannäköä vaativia taitoja tai akateemista osaamista (Kivivuori ym. 2018, 150.)

Itsekontrolliteoriassa ei väitetä, että alhainen itsekontrolli olisi yksilönmotiivi tehdä rikosta. Paremminkin rikoksenmotiivina voi olla esimerkiksi taloudellisen hyödyn saavuttaminen tai vaikkapa kosto. Jos ihmisellä on vahva itsekontrolli, hän pysähtyy todennäköisemmin harkitsemaan toimintaansa pitkän tähtäimen seurauksilla. Rikollisilla heikko itsekontrolli viittaa itsekeskeisyyteen ja piittaamattomuuteen muiden tarpeista. (Gottfredson & Hirschi 1990, 89–90.) Psykologinen tutkimus on

tarkentanut heikon itsekontrollin määritelmää ja nykyään se nähdään lyhytnäköistä ja impulsiivista käyttäytymistä selittävänä temperamenttipiirteenä. (Kivivuori ym. 2018, 154).

Itsekontrollin ja rikollisuuden yhteyttä on kriminologiassa tutkittu erityisesti kyselytutkimuksilla, joissa itsekontrollin määrää mitataan joko behavioraalisella, kognitiivisella tai molempia ulottuvuuksia edustavalla kyselypatterilla. Behavioraalinen mittaustapa tarkoittaa tässä yhteydessä perehtymistä käyttäytymistä koskeviin tietoihin, kuten kuinka yksilö käyttäytyy erilaisissa tilanteissa. Mittaustavan lähteenä voidaan käyttää myös rekisteripohjaista tietoa ihmisten käyttäytymisestä. Behavioraalinen mittareita käytettäessä tutkimukset ovat osoittaneet heikon itsekontrollin esimerkkeinä: holtitonta liikennekäyttäytymistä massiivista alkoholinkäyttöä ja esimerkiksi tupakoimista (Tittle ym. 2003). Alhaisen itsekontrollin behavioraalisia tunnusmerkkejä edellisten lisäksi ovat myös liiallinen televisionkatselu, onnettomuusalttius, vaikeudet ihmissuhteissa ja työelämässä sekä lapsuusiässä esimerkiksi kiukuttelu ja toisten töniminen (Hirschi & Gottfredson 1993, 30.)

Kognitiiviset itsekontrollin käyttäytymismittarit kyselyissä pohjautuvat kysymyksiin ihmisten persoonasta ja asenteista. Parhaiten tunnettu ja eniten käytetty itsekontrollin mittareista kognitiivisella tasolla on Grasmickin asteikko, jonka väittämät kuvaavat impulsiivista ja elämishakuista persoonallisuutta (Tittle ym. 2003.) Itsekontrollia on tutkittu useilla meta-analyysi tutkimuksilla, alhainen itsekontrolli meta-analyseissä ennustivat rikoskäyttäytymistä riippumatta siitä, oliko mittari behavioraalinen vai kognitiivinen. Kriminologisessa tutkimuksessa itsekontrolliteoria on saanut paljon myös empiiristä tukea. Itsekontrolliteorian empiiriseen näytön perustaan luodannut meta-analyysi löysi 21 poikkileikkaus- ja pitkittäistutkimusta. Nämä poikkileikkaus- ja pitkittäiset tutkimukset selvittivät itsekontrollin ja rikollisuuden yhteyttä. Meta-analyysissä itsekontrolli oli yksi vahvimista rikosaktiivisuuden ennustajista (Kivivuori ym. 2018, 149–150.)

Lea Pulkkinen ja Minna Hämäläinen tutkivat Suomessa itsekontrollin ja rikoskäyttäytymisen yhteyttä pitkittäis- ja poikkileikkausasetelmilla. Pitkittäistutkimuksessa 8- vuotialta lapsilta mitattu alhainen itsekontrolli ennusti selvästi kohonnutta riskiä rikoskäyttäytymiseen, vielä aikuisiässä (Pulkkinen & Hämäläinen 1995.) Myös lyhytaikaisvankeja koskevassa tutkimuksessa vankien heikko itsekontrolli ennusti tulevaisuudessa aktiivisempaa rikosuraa, heti vankilasta vapautumisen jälkeen. Itsekontrollilla on myös yhteys rikoksen uhriksi joutumiseksi. Lähes 70 eri tutkimusta sisältänyt meta-analyysi tutki alhaisen itsekontrollin ja rikoksen uhrikokemuksen yhteyttä. Yhteys alhaisen itsekontrollin ja uhrikokemuksen välillä oli systemaattista eri tutkimuksissa. Itsekontrolliteoria selittää parhaiten sellaista riskikäyttäytymistä, johon yksilöllä on itse mahdollisuus vaikuttaa. Mikäli ihmisellä on heikko itsekontrolli, henkilö todennäköisimmin viettää aikaa riskialttiissa seurassa ja riskialttiissa paikoissa rikoksien näkökulmasta (Kivivuori ym. 2018, 151.)

Vuonna 1990 Amerikkalaiset Gottfredson ja Hirschi korostivat kasvatusta hyvän itsekontrollin perustana. Heidän teoriansa mukaan kyky sietää tarpeentyydytyksen viipymistä on harjoittelun tulosta, vaikka lapsissa näkyy myös yksilöllisiä eroavaisuuksia jo varhain. Vanhemmilla tulee olla kyky tunnistaa antisosiaalinen käytös sekä aikaa ja voimavaroja kieltää lasta, kun lapsi toimii väärin. Gottfredson ja Hirschi korostivat erityisesti kasvatuskäytäntöjen johdonmukaisuutta, ”epäjohdonmukainen rankaiseminen haittaa itsekontrollin kehittymistä” (Gottfredson & Hirschi 1990.) Myöhemmin tutkijat, kuten Kriminologi Kevin Beaver ovat pyrkineet selvittämään kuinka paljon itsekontrollin vaihtelu riippuu perinnöllisistä tekijöistä ja kuinka paljon ympäristötekijöistä. Perimän vaikutusta on pyritty tutkimaan vertailemalla identtisten ja epäidenttisten kaksosten itsekontrollin tasoa toisiinsa nähden. Tutkimuksessa perinnölliset tekijät selittivät 40–56 prosenttia itsekontrollin vaihtelusta. Tutkimuksessa selvisi, että kasvatuksella on kuitenkin yhteys itsekontrollin tasoon, vaikka perimän vaikutus olisi vakioitu. Etäinen suhde äitiin lisää alhaisen itsekontrollin riskiä (Beaver ym. 2009.)

Perimällä on myös vahva vaikutus aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriön ADHD:n taustalla. ADHD:n oireita ovat muun muassa impulsiivisuus ja alhainen itsekontrolli. ADHD-lääkityksen vaikutusta impulsiivisten lasten rikosalttiuteen myöhemmällä iällä on vaikea arvioida, koska ADHD:n hoidossa käytettäviä lääkkeitä on käytetty Suomessa vasta vähän aikaa (Elonheimo 2010.) Ruotsissa tehdyn rekisteritutkimuksen mukaan ADHD-lääkityksellä on viitteitä myös rikoskäyttäytymiseen. Tutkimuksen mukaan ADHD-diagnoosin saaneet miehet ja naiset tekivät vähemmän rikoksia niinä ajanjaksoina, kun he käyttivät ADHD-lääkitystä (Lichtenstein ym. 2012, 367.) Jokainen yksilö voi itse myös vaikuttaa itsekontrollin määrään, kuten kuntoutustoiminnalla on saatu myönteisiä vaikutuksia itsekontrollin kehittymiseen. Kodin ja koulun yhteistyön tehostaminen sekä vanhempien tukeminen on auttanut kehittämään nuorten itsekontrollia. Tunteiden säätely ja itsekontrolliin liittyvien taitojen opetteleminen ovat parantaneet lasten itsekontrollia. Nuoren henkilön itsekontrollin kehittämisessä on tärkeää tukea koko perhettä. Huono itsekontrolli on osittain perinnöllinen ilmiö, jolloin impulsiivisella huonolla itsekontrollilla olevalla lapsella on usein myös lähipiirissään impulsiivisia henkilöitä, joilla on huono itsekontrolli. Vuonna 2011 tehdyssä tutkimuksessa on myös havaittu ADHD-lääkkeiden yhteys väkivaltarikollisuuden vähentymiseen aluetasolla. Tutkimuksessa on saatu viitteitä myös siitä, että sosiaalinen ympäristö vaikuttaa suuresti siihen, kuinka yksilö harjoittaa omaa itsekontrolliaan (Marcotte & Markowitz 2011, 29–56.) Katso alta yhteenvetolaatikko 1, itsekontrolliteoriasta.

Yhteenvetona:

- Itsekontrolliteorian voidaan todeta olevan valikoitumisteoria, jonka mukaan yksilön heikko itsekontrolli lisää rikoskäyttäytymisen riskiä.
- Heikko itsekontrolli ilmenee yksilöllä impulsiivisena ja lyhytnäköisenä käyttäytymisenä, sekä kyvyttömyytenä lykätä tarpeentyydytystä.
- Itsekontrollin ominaisuus yksilössä on melko pysyvä, itsekontrolli kehittyy perimän ja ympäristön vuorovaikutuksessa ja itsekontrolli saa erilaisia muotoja elämän eri vaiheiden varrella.
- Lapsuudessa heikko itsekontrolli saattaa ilmetä tönimisenä ja kiukutteluna, nuoruusiässä pieninä rikoksina ja sääntöjen sekä normien rikkomisena, kuten näpistelemisenä, aikuisena massiivisena päihteiden käyttönä sekä vakavampien rikosten tekemisenä.
- Heikko itsekontrolli vaikeuttaa rikollisesta elämästä irtautumista ja lisää rikoskäyttäytymisen riskiä, vaikkakin itsekontrolli on melko pysyvä ominaisuus henkilössä, on itsekontrollin parantamiseen tähtäävistä interventioista saatu hyviä tuloksia.
- Alhainen itsekontrolli näkyy usein jo lapsuudessa, joten kouluilla ja neuvoloilla on keskeinen rooli impulsiivisten ja hyperaktiivisten lasten, sekä heidän vanhempiensa tukemisessa.

Yhteenvetolaatikko 1. Itsekontrolliteoria

3.2 Paineteoria

Yksi kriminologian tärkeimmistä kysymyksistä kautta historian on ollut taloudellisen eriarvoisuuden ja rikollisuuden yhteys. Aiheuttaako köyhyys rikollisuutta? Köyhyyden tai huono-osaisuuden asemaa rikollisuuden selittäjänä käsitellään monessa teoriaperinteessä. Sosiologi Robert K. Mertonin

yhdistettävässä paineteoriassa on näiden ajatusten historiallisesti vaikutusvaltaisoin muotoilu. Robert K. Mertonin mukaan hänen teoriassaan taloudellisen vaurastumisen mahdollisuudet ovat erilaiset eri ihmisryhmille, rakenteellisista syistä. Vaurastumisen mahdollisuutta eri ihmisryhmille rakenteellisista syistä pidetään rikollisuuden keskeisenä syynä paineteoriassa. Paineteoriaan voidaan liittää myös elämään sisältyvät erilaiset rasitteet, muut kuin taloudelliset (Kivivuori ym. 2018, 155–156.)

Paineteoria voidaan jakaa kahteen eri tyyppiin, klassiseen paineteoriaan ja yleiseen paineteoriaan. Robert K. Mertonin klassisen paineteorian keskipisteenä on 1960-luvun Yhdysvallat, siellä kulttuuriset tavoitteet perustuivat kansallisen eetoksen eli ”Amerikkalaisen unelman” pohjalle. Vaikka amerikkalaisen unelman perustana on, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus menestykseen. Tähän saavutettavaan menestykseen tosiasiallisesti vaikuttaa suuresti ihmisen yhteiskunnallinen asema, kuinka hyvät taloudellisen menestymisen mahdollisuudet yksilöllä on. Mertonin mukaan päämäärien ja keinojen ristiriitaan voi kuitenkin sopeutua eri tavoin. Merton erittelee yksilöt teoriassaan ryhmiin sen mukaan, hyväksyykö yksilö yhteiskunnassa vallitsevia laillisia vaurastumiskeinoja vai pitääkö yksilö vaurastumista päämääränään keinojaan kaihtamatta. Rikollisuus voi olla yksilölle ratkaisu, jossa yksilö hyväksyy vaurastumisen päämäärän, mutta hylkää lailliset keinot vaurastukseen (Kivivuori ym. 2018, 155–157.)

Albert Cohenin sekä Richard Clowardin ja Lloyd Ohlinin alakulttuuriteoriat lasketaan usein osaksi klassista paineteoriaa. Cohen tutki työväenluokkaisten poikien rikollisuutta sekä jengiytymistä ja totesi monien poikien tavoittelevan keskiluokkaista asemaa ja siihen liittyvää rahaa ja arvostusta (Cohen 1955). Näille työväenluokkaisille pojille koulutuksen kautta keskiluokkaan eteneminen oli kuitenkin vaikeaa, koska heillä ei ollut koulussa vaadittavia taitoja. Tämän kaltaisessa tilanteessa työväenluokkaiset pojat kehittivät oman alakulttuurinsa ja arvojärjestelmänsä, jonka puitteissa he kykenivät kilpailemaan sosiaalisesta arvostuksesta. Tässä alakulttuurissa keskiluokkaisia arvoja hyljeksittiin ja niiden tilalle tulivat esimerkiksi tappeluissa pärjääminen ja varastaminen (Kivivuori ym. 2018, 156–157.) Clowardin ja Ohlinin mukaan nuorisorikollisuuden ryhmäluonne korostui, köyhemmillä asuinalueilla asuvilla nuorilla on heidän mukaansa suurempi todennäköisyys altistua rikollisuudelle myönteisille asenteille ja oppia konkreettisia taitoja tehdä rikoksia (Cloward 1959, 164–176). Paineteoriassa alkoi laajentua kriminogeenisen paineen lähteitä, taloudellisen ja kulttuurillisen turhautumisen rinnalle tulivat myös yksilön kognitiiviset vaikeudet sekä asuinalueen vaikutus. Yksilön kognitiiviset vaikeudet sekä asuinalueen vaikutus heijastivat siihen miten omaan taloudelliseen rakenteelliseen asemaan ja turhautumiseen pystyi sopeutumaan. Tämä kyseinen paineen käsitteen laajeneminen jatkui paineteorian kehittyessä yleisen paineteorian suuntaan (Kivivuori ym. 2018, 157.)

Yleinen paineteoria perustuu ja keskittyy selkeämmin yksilön omiin psykososiaalisiin mekanismeihin. Robert Agnew esittelee omassa yleisessä paineteoriassaan kolme paineen tai turhautumisen lähdeä, jotka voivat aiheuttaa rikollisuutta. Ensimmäinen turhautumisen lähde on koettu epäonnistuminen, myönteiseksi arvioidun päämäärää tavoiteltaessa. Agnewin mukaan turhautumista voi myös aiheuttaa tärkeänä pitämän asian menettäminen sekä kielteisten ärsykkeiden kokeminen (Agnew 1992, 47–87.) Tällaisia turhautumisen lähteitä ja tärkeiden asioiden menettämisiä ja voivat olla esimerkiksi kansainvälisen nuorisorikollisuuskyselyn mukaan vanhemman kuolema tai sairaus, vanhemman alkoholiongelma ja vanhempien väliset kiistat tai väkivalta. Paineteoreettinen hypoteesi siis on, että tällaisia negatiivisia elämäntapahtumia kokevat nuoret syyllistyvät muita useammin rikolliseen käyttäytymiseen. Yleinen paineteoria havainnollistaa sitä, että rikollisuutta aiheuttavien paineiden kirjo pitää sisällään muitakin elämän ongelmia kuin vain taloudellista eriarvoisuutta (Kivivuori ym. 2018, 157.)

Suomessa paineteorian tutkimusta on tehnyt kriminologi Jukka Savolainen kumppaneineen, jotka tarkastelevat tutkimuksessaan vuonna 1987 Suomessa syntyneiden ikäluokkaa. Tutkimuksessa mitattiin lapsuuden perheen sosioekonomista asemaa, vanhempien ammattiin perustuvan sosiaaliluokkaan ja koulutukseen. Tutkimus osoitti, että työntekijäasemassa olevien vanhempien perheistä tulevat lapset tulivat rikoksista tuomituiksi hieman yli 2 kertaa todennäköisemmin kuin ylempien toimihenkilöiden lapset. Tutkimuksessa lisäksi verrattiin yliopiston ja ainoastaan peruskoulun käyneiden vanhempien lapsia, jolloin rikoksesta tuomitukseksi tuleminen ero oli hieman suurempi (Savolainen ym. 2013, 175–184.) Samaisen tutkimusryhmän toisessa tutkimuksessa havaittiin, että erityisen rikosalttiita olivat matalasti koulutetuista perheistä tulevat lapset, jotka jäivät itsekin peruskoulun varaan (Savolainen ym. 2015, 164–183.) Suomalaisen tutkimusryhmän tulokset ovat samanlaisia kuin kansainvälisissä tehdyissä tutkimuksissa, vanhempien sosioekonomisen aseman yhteydestä rikollisuuteen. Silti tutkimusten lopputulemana on todettu, että oman sosioekonomisen aseman olevan vanhempien asemaa voimakkaampi rikollisuuden riskitekijä. Useat tutkimukset ovat selvittäneet, että lapsena impulsiiviset henkilöt, jotka saavat ”raivokohtauksia”, vajoivat usein sosioekonomisesti alaspäin aikuisena. Lisäksi heikko itsekontrolli ja impulsiivisuus aiheuttavat ongelmia sosiaalisiin instituutioihin sopeutumisessa (Kivivuori ym. 2018, 159.) Katso alta yhteenvetoläättikko 2, paineteoriasta.

Yhteenvetona:

- Paineteorilla on ollut suuri asema kriminologian historiassa ja sen keskeisissä teorioissa antaessaan rakenteelliselle eriarvoisuudelle tärkeän roolin rikollisuuden syynä.
- Käytännön kriminaalipolitiikassa on edelleen vallalla ajatus huono-osaisuuden rikollisuutta aiheuttavasta vaikutuksesta.
- Empiiriset tutkimukset osoittavat koulutuksenpuutteen, työttömyyden ja ylivelkaantumisen olevan edelleen ongelmia rikosaktiivisessa väestössä Suomessa.
- Paineteorian mukaan turhautumista aiheuttavia ärsykejä voivat olla myös kielteiset ärsykkeet, kielteinen elämäntilanne ja arvokkaaksi koettujen asioiden menettäminen.
- Rikosalttiuden erot ovat suuria eri koulutustasojen välisessä vertailussa.
- Voidaan todeta, että rikollisuuden ja huono-osaisuuden yhteys on kaksisuuntainen, kasautuva huono-osaisuus aiheuttaa rikollisuutta ja rikollisuus aiheuttaa kasautuvaa huono-osaisuutta.

Yhteenvetolaatikko 2. Paineteoria

3.3 Sosiaalisen kontrollin teoria

Kriminologiassa sosiaalinen kontrolli kartoittaa kontrollin roolia rikoskäyttäytymisen taustalla. Travis Hirschin keskeisin teesi oli, että rikoskäyttäytyminen on seurausta yksilöiden heikenneistä sosiaalisista siteistä yhteiskuntaan (Hirschi 1969, 16.) Yksilön kohdalla sosiaaliset verkostot ja keskeiset yhteiskunnan instituutiot muodostavat siteet joihin kontrolliteorian ydin perustuu. Sosiaalinen kontrolli ja henkilön oma itsekontrolli linkittyvät myös vahvasti toisiinsa. Sosiaalisen kontrollin teorian keskeisin sisältö lähtee olettamuksesta, että ihmiset rikkoisivat normeja, jos kontrolli ei pidättelisi

heitä. Kontrolli taas voidaan jakaa kahteen osaan: viralliseen ja epäviralliseen kontrolliin. Viralliseen kontrolliin luokitellaan julkisenvallan ja valtion harjoittamat tai delegoimat kontrolli- valtuudet ja toimet, kuten viranomaistoimet ja valtuudet. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii poliisin suorittama yleisenjärjestyksen ja turvallisuuden valvonta yleisellä paikalla. Lisäksi myös koulut ja opettajat laskeaan virallisen kontrollin piiriin, sillä koulun järjestyssäännöt muodostavat kontrollirakenteen oppilaille, jota koulun henkilökunta valvoo. Epävirallisen kontrollin määritelmät ovat paljon monimuotoisempia, esimerkkinä yleisin nuoriin kohdistuva epävirallisen kontrollin muoto on vanhempien harjoittamaa valvontaa. Vanhempien luomat säännöt ja tieto siitä, mitä heidän nuorensa tekee ja kenen kanssa ovat tämän kaltaisen epävirallisen kontrollitoiminnan ytimessä (Kivivuori ym. 2018, 164–165.)

Travis Hirschi ottaa esille neljä sosiaalisiteen ulottuvuutta, jotka ovat sidoksissa yksilön omaan rikoskäyttäytymiseen. Nämä neljä sidettä kuvastavat sosiaalisen kontrollin ulottuvuuksia, näiden heikentyminen tai puuttuminen lisäävät rikollisuuden riskiä. Ensimmäinen teorian kontrollin ulottuvuuksista koostuu tunnepohjaisesta siteestä. Tunnepohjainen side perustuu merkityksellisiin ihmissuhteisiin. Onko ihminen valmis uhraamaan omat tunnepohjaiset siteensä ja ihmissuhteensa oman rikoskäyttäytymisensä myötä? Mitä vahvemmat nämä tunnepohjaiset siteet ja ihmissuhteet ovat, sitä enemmän yksilöllä on itsellään menetettävää rikkoessaan siteen. Tämän takia vahvat siteet vahvistavat kontrollivaikutusta (Kivivuori ym. 2018, 165–166.)

Toinen siteistä on motivoitunut sitoutuminen institutionaalsiin rakenteisiin. Institutionaalsiin rakenteisiin tässä yhteydessä kuuluvat perhe, koulutus tai työ. Mitä vahvempi side yksilöllä on tämän kaltaisiin instituutioihin, sitä epätodennäköisemmin yksilö syyllistyy rikolliseen käyttäytymiseen. Esimerkkinä vanhemmat, jotka tietävät missä ja kenen kanssaan heidän lapsensa viettävät aikaa, luovat näin toimiessaan kaksisuuntaisen sidevaikutuksen. Tällöin vanhemmat osoittavat nuorelle kiinnostusta ja sitoutumista välittämällä siitä, mitä nuori vapaa-ajallaan tekee ja missä nuori vapaa-aikansa viettää. Vastaavasti nuori, joka itse kertoo vanhemmilleen missä hän on ja kenen kanssa vahvistaa siten roolia. Nuoren rikoskäyttäytyminen tulee todennäköisemmin vanhempien tietoon tiiviimpien siteiden kautta, mikä vahvistaa sosiaalista kontrollia. Tällaisessa tilanteessa yksilö joutuu pohtimaan omaa käyttäytymistään ja onko hän valmis tekemään asioita, joista seuraa näiden siteiden heikkeneminen. Samanlainen logiikka pätee niin parisuhteessa kuin työsuhteessa. Sosiaalsiin siteisiin sitoutuneelle yksilölle rikoksen mahdolliset haitat ovat suurempia kuin rikoksesta saatavilla oleva hyöty (Kivivuori ym. 2018, 166.)

Kolmas teoriaversio kuvaamista siteistä on ajan käyttäminen laillisiin toimintoihin. Mitä enemmän yksilöllä kuluu aikaa erilaisiin laillisiin toimintoihin, sitä vähemmän aikaa ja mahdollisuuksia jää laittomalle toiminnalle. Hirschi kuvaa tätä englanninkielisellä lauseella: ”Idle hands are devil’s workshop” (Hirschi 1969, 22.) Vapaasti käännettynä lauseen voisi tulkita näin: ”toimettomat kädet

ovat paholaisen työkalut”. Nuoret, jotka ovat pudonneet yhteiskunnan instituutioiden ulkopuolelle, kuten koulun ja työelämän ovat toimeentuloaan vuoksi muita nuoria ajallisesti vapaammassa asemassa. Näillä nuorilla on täten enemmän niin sanottua jäsentymätöntä aikaa. Teorian mukaan tällainen nuori ja vapaus instituutioista lisäävät rikollisuuden riskiä (Kivivuori ym. 2018, 166.)

Neljännän siteen muodostavat lain noudattamiseen liittyvät uskomukset. Siten ajatuksen taustalla on ajatus siitä, että yhteiskunnan kaikilla jäsenillä on yhteinen arvojärjestelmä, joka määrittelee mitä pidetään sallittuna ja hyväksyttävänä käytöksenä. Mikäli yksilö ajattelee, ettei jokin yhteiskunnan perusarvoista heijasta hänen omaa arvomaailmaansa, tällöin hänen motivaationsa noudattaa näitä arvoja vähenee. Yksilö voi myös perustella itselleen, miksi yhteiskunnan normien rikkominen on tietyissä tilanteissa sallittua, ymmärrettävää tai anteeksiannettavaa (Kivivuori ym. 2018, 166.)

Parisuhteen ja ennen kaikkea avioliiton roolia sosiaalisen kontrollin osalta on pidetty erittäin olennaisena. Olennaisesti parisuhteen vahvaa kontrollivaikutusta on pidetty liittyvänä miesten arkisiin rutiinotoimintoihin. Parisuhteen ylläpitäminen rajoittaa ajankäyttöä ja yhteydenpitoa niihin ystäviin ja paikkoihin, jotka ovat edistäneet aikaisempaa rikoskäyttäytymistä. Parisuhteeseen käytetty aika tavallaan ”korvaa” aiemmat mahdollisesti haitalliset rutiinotoiminnot ja sideverkostot. Parisuhteessa ja varsinkin sen alkamista edeltävänä aikana on yleisesti havaittu rikoskäyttäytymisen vähentymistä. Parisuhteen luoma kontrollivaikutus ja rikoskäyttäytymisen väheneminen lienevät seurausta merkityksellisen, tunnepohjaisen siteen syntymisestä. Työ ja työn vaikutus on yksi tärkeimmistä institutionaalisista rakenteista, joka sitoo yksilöä yhteiskuntaan. Työ on sosiaalisen kontrollin mukaan tärkeä lähde ainakin kahden sidevaikutuksen myötä. Työelämä antaa motivoituneen siteen yhteiskunnan instituutioihin ja toisaalta se ohjaa yksilön ajankäyttöä laillisten toimintojen suuntaan. Mitä laadukkaampi ja pysyvämpi työsuhde on, sitä suurempi on työn myönteinen kontrolloiva vaikutus, Lisäksi pysyvä ja pitkäaikainen työ luo taloudellisesti vakaan pohjan yksilölle. Paineteorian osiossa jo käsiteltiin taloudellisesti vakaan pohjan yksilöllä vähentävän rikosalttiutta. Myös riski työsuhteen

päättymisestä rikoksen tekemisen myötä toimii yksilöllä kontrolloivana kannustimena (Kivivuori ym. 2018, 168–170.) Katso alta yhteenvetolaatikko 3, sosiaalisen kontrollin teoriasta.

Yhteenvetona:

- Sosiaalisen kontrollin teoria tarkastelee sosiaalisia siteitä rikoskäyttäytymistä ehkäisevinä tekijöinä.
- Lähtöoletuksena on, että yksilöt rikkovat normeja, mikäli kontrolli ei sitä estä.
- Sosiaalisen kontrollin teorian kehittäjä Travis Hirschi loi teorian ytimen sidevaikutuksen merkityksen, mitä heikommat yksilön siteet yhteiskuntaan ovat, sitä todennäköisempää hänen rikoskäyttäytymisensä on.
- Hirschin mukaan sosiaalisen kontrollin piiriin ei sattumanvaraisesti valikoidu vain osaa väestöstä, vaan jo kontrolli-instituution piirissä oleminen ilmentää yksilöllä kohentunutta elämäntilannetta.
- Työelämässä pysyvään asemaan päässyt yksilö on useimmiten elänyt varsin vakaata elämää jo ennen työsuhteen alkamista ja on täten luonut vahvat siteet instituutioihin.
- Myös parisuhteeseen valikoituneet henkilöt ovat todennäköisesti temperamentiltaan ja käytökseltään sellaisia yksilöitä, että he kykenevät muodostamaan pidempikestoisen suhteen.
- Kriminologiassa on syntynyt vahva käsitys siitä, että sosiaalisella kontrollilla on suuri vaikutus yksilöiden omaan käyttäytymiseen ja tätä myöten myös rikoskäyttäytymiseen.

Yhteenvetolaatikko 3. Sosiaalisen kontrollin teoria

3.4 Oppimisteoria

Kriminologian tutkimuksen kehittymiseen on vaikuttanut suuresti se, kuinka normaalina rikollisuutta on pidetty eri aikoina. 1800-luvulla rikollisuus usein liitettiin ulkoisesti näkyvään epänormaalisuuteen ja myöhemmin sisäiseen epänormaalisuuteen. 1900-luvun alussa useat kriminologit alkoivat

korostamaan rikollisuuden normaaliutta. Kriminologi Edwin H. Sutherland (1883–1950) kritisoi rikollisuuden selittämistä epänormaalina patologisena ilmiönä. Hänen mukaansa rikolliset olivat normaaleja yksilöitä, jotka olivat altistuneet rikollisuuden oppimiselle. Sutherlandin mukaan oppiminen oli siis aivan normaali prosessi, kuten myös rikollisuuden oppiminen. Sutherlandin eriytyvät oppimisteorian mukaan rikosalttius on opittua. Tämän mukaan rikoskäyttäytymistä opitaan aivan normaaleissa sosiaalisissa kommunikaatio prosesseissa eli vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tärkeimpinä oppimisympäristöinä rikoksille Sutherland piti pieniä ryhmiä, kuten ystävien ja kaverien muodostamia porukoita (Kivivuori ym. 2018, 172–173.)

Sutherland jakoi oppimisen kahteen osaan, ensimmäinen osa on rikosten tekniikoiden oppiminen ja toinen rikollisuudelle suotuisten määritelmien oppiminen. Oppimisteoria näkee kaikkien rikosten taustalla rikollisuudelle suotuisten määritelmien oppimista. Nämä määrittelyprosessit ovat laaja kenttä, jo tilanteiden tulkitseminen rikoksenteon mahdollisuuksiksi on opittua. Monet aatteet ja kulttuuriset ideaalit, normit ja arvot voivat opittuna johtaa rikosten tekemiseen, esimerkiksi kulttuuri, joka suosii kunnian puolustamista väkivalloin, opettaa tällöin yksilöitä alttiiksi rikoksen tekemiseen tarjoamalla rikollisuudelle suotuisaa määritelmää. Sutherlandin mukaan yksilöstä tulee rikosaktiivinen, mikäli hän oppii enemmän rikosten teolle suotuisia, kuin kielteisiä määritelmiä. Monesti nämä määritelmät opitaan läheisiltä, ystävilta ja kavereilta, mutta niitä voi oppia muualtakin, kuten tiedotusvälineistä tai sosiaalisesta mediasta (Kivivuori ym. 2018, 173.)

Oppimisen tehoon vaikuttaa se, kuinka usein yksilö altistuu rikollisuutta suosiville määritelmille, mikä on altistumisen kesto, missä iässä altistuminen tapahtuu ja kuinka intensiivistä altistuminen on. Intensiivisyyden viitataan siihen, että läheisissä suhteissa opittu on voimakkaampi vaikutin kuin muissa suhteissa opittu. Aktiivisesti rikollisuralla olevilla on havaittu myös niin sanottuja mentori-suhteita, joissa kokeneempi rikollinen opettaa nuorempaa rikollista. Useasti nuoret rikolliset kokevat myös tilanteita, joissa heitä maanitellaan tai pakotetaan rikoksiin. Tämä niin sanottu sijaisrikollisuus muodostaa itsessään jo oppimisprosessin (Kivivuori ym. 2018, 173–174.)

Yhdysvaltalainen kriminologi Ronald Akersin mukaan yksilö oppii myös palkintojen ja rangaistusten välityksellä. Akersin teorian mukaan yksilö jatkaa toimintaansa, josta hän saa palkintoja, kuten ystävien tai tuntemattomien arvostusta, rahaa, turvallisuutta, nautintoaineiden tuottamaa mielihyvää tai seksuaalista nautintoa. Vastaavasti yksilö lopettaa tai vähentää rikollista toimintaansa, johon liittyy rangaistuksia, kuten näiden edellä mainittujen palkintojen menettämistä. Oppimisteoriassa rangaistuksella tarkoitetaan ensi sijassa muiden ihmisten kielteisiä reaktioita, ei vain seuraamusjärjestelmän toimintaa kuten vankeutta. Oppimisteorian mukaan on myös tärkeää ymmärtää rikollisuuteen kohdistuva ihailu ja kannustus. Oppimisteoriassa rikolliseen toimintaan liittyy myös positiivista vahvistamista eli myönteisiä reaktioita. Yksilön mieli on kehittynyt rekisteröimään sitä, mikä hänen asemansa on sosiaalisessa ryhmässä ja kehen muut kiinnittävät huomiota. Tämän takia mediassa

esiintyminen voidaan kokea tavoittelemisen arvoisena ja se voi jo itsessään olla palkitsevaa yksilölle. Toisaalta tämä voi myös innostaa muita samaan tekoon, jos he huomaavat median kiinnittävän huomiota tietyn tyyppiseen rikokseen (Kivivuori ym. 2018, 174–175.)

Myös rikosaktiivisen vertaisryhmän jäsenet voivat kannustaa toisiaan rikoksiin. Sijaisoppimisena voidaan pitää myös matkimista. Yksilö matkii käytöstä toisen rikollista köytöstä, jos hän näkee, että muita palkitaan siitä käytöksestä. Tästä syystä on pidetty mahdollisena, että nuoret alkavat tehdä rikoksia nähtyään rikosaktiivisilla nuorilla muita useammin tyttöystäviä tai esimerkiksi kalliita vaatteita. Tulee myös ottaa huomioon, että se mitä opitaan ja matkitaan, ei välttämättä ole totta. Vertaisryhmissä rikollisuutta saatetaan ihailla ja yksilöllä on kannustin liioitella omia rikoksiaan tai keksiä niitä tyhjästä. Rikosaktiivisissa ryhmissä esiintyy rikoksilla kerskailua myös pelotteen muodostamiseksi. Muut ryhmän jäsenet eivät uskalla uhmata, mikäli yksilö tai ryhmä esiintyy rikollisena ja luo pelotevaikutelman (Kivivuori ym. 2018, 174.)

Oppimisteorian mukaan rikosalttiuden vaihtelua selittää opittujen asenteiden vaihtelu. Sutherland puhui rikollisuudelle ”suotuisista määritelmistä”, jotka voisi kääntää yksinkertaisempaan käsitteeseen ja nykyaikaiseen määritelmään yksilön asenne. Erilaiset asenteet ovat käyttäytymistä arvottavia ajatuksia ja uskomuksia, jotka jäsentävät yksilön päätöksiä toimia tai olla toimimatta jollakin tavalla. Rikosmyönteisiä asenteita on jaettu neljään eri tyyppiin: moraalitunteisiin liittyviin asenteisiin, rikollisiin samaistumiseen, kontrollin vastaisiin asenteisiin ja neutralisaatioihin (Kivivuori ym. 2018, 174.)

Moraalitunteita kiihdyttäviä asenteita ovat esimerkiksi näkemykset, jotka puoltavat kostamista ja loukkausten maksamista ”samalla mitalla” takaisin. Niitä voidaan pitää yhdessä häpeään liittyvien asenteiden kanssa moraalitunteisiin kytkeytyvinä ja niitä lietsovina asenteina. Kostoasenteet ovat tästä hyvä esimerkki. Tutkimuksesta, tiedetään että suuri osa, noin puolet nuorten väkivallasta heijastavat kostomotiivia ja olennainen osa vahingonteoistakin liittyvät koostamiseen (Kivivuori ym. 2016.) Rikollisiin samaistumista esiintyy usein järjestäytyneen rikollisuuden ryhmissä ja rikollisissa jengeissä. Tällaisessa ympäristössä yksilöt voivat samaistua vahvasti ryhmän muihin jäseniin ja kokeneempiin esikuviinsa. Näistä henkilöistä voi helposti tulla yksilölle niin sanottuja mentoreita, jotka auttavat yksilöä oppimaan rikoksen tekniikoita. Järjestäytyneen rikollisuuden ryhmissä ja rikollisissa jengeissä ei ole ollenkaan tavatonta, että vanhemmat ja kokeneemmat henkilöt jollakin tavalla maanittelevat tai kannustavat nuorempia yksilöitä rikoksiin. Rikollisessa maailmassa suhtautuminen poliisiin ja muihin kontrollin tahoihin on tyypillisesti hyvin kielteisistä, tällöin kysymys on ”tuomitsijoiden tuomitsemisesta”. Tätä rikosmyönteistä asennetta kriminologiassa kutsutaan kontrollin vastaiseksi asenteeksi (Kivivuori ym. 2018, 175–176.)

Jokapäiväisessä ja arkisessa toiminnassa itse kukin puolustelee tai selittelee omia virheitään, tai jos joutuu pettämään toisen luottamuksen, kertoo niin sanottuja valkoisia valheita. Normien vastaisen toiminnan selittelyä kutsutaan kriminologiassa neutralisaatioksi. Kriminologiasessa tutkimustraditiossa neutralisaatiot jaetaan viiteen klassiseen neutralisaatioon, eli viiteen eri selittelyn tapaan. Neutralisaatiossa nimeltään *vastuun kieltö*, yksilö viittaa esimerkiksi humalatilaa, joka johti hänet rikokseen. Muita vaihtoehtoja on, että voidaan viitata esimerkiksi huono-osaiseen sosiaaliseen taustaan tai geeneihin. Neutralisaatiossa nimeltään *vahingon kieltö* tekijä ei kiellä toimineensa väärin, mutta väittää että vahinkoa ei tullut. Esimerkkinä, vaikka vetoaminen siihen, että vahingon teon kohteella on vakuutus, eikä vahinkoa pääse taloudellisesti syntymään. Neutralisaatiossa nimeltään *uhrin kieltö* pyritään teon moraalinen tuomittavuus saada kyseenalaiseksi sillä, että kuvataan uhria moraalittomaksi. Esimerkkinä raiskaajien pyrkimys selittää, että uhri oli viekoitteleva tai vähäpukeinen. Neutralisaatio nimeltään *tuomitsijoiden tuomitseminen* perustuu esimerkiksi poliisin ja muiden kontrollitahojen tekopyhyiden ja moraalittomuuden erittelyyn. Yksilön oma moraalittomuus normalisoidaan paljastamalla muiden toiminta yhtä kyseenalaiseksi kuin yksilön oman toiminnan. Viides klassinen neutralisaatio on nimeltään *vetoaminen korkeampiin periaatteisiin*, tätä käytetään usein uskonnollisen tai poliittisen väkivallan taustalla. Neutralisaatiossa omaa toimintaa pyritään perustelemaan vetoamalla korkeampiin tahoihin (Kivivuori ym. 2018, 178.)

Kriminologian oppimisteoriassa on jo pitkään pohdittu sitä, mistä rikollisuuden tekniikoita ja myönteisiä asenteita oikein opitaan. Kriminologiasessa tutkimuksessa on nostettu esiin kaksi tärkeää oppimisen lähdettä: vertaisryhmät ja mediat. Se että ihmisellä on rikoksia tekeviä ystäviä, on tutkimusten mukaan yksi vahvimista rikollisuuden tekijöistä (Andrews & Bonta 2010, 230.) Tämän taustalla on kolmenlaisia mekanismeja, ensiksikin muut ihmiset torjuvat seurastaan rikosaktiivisia, impulsiivisia ja päihdehakuksia ihmisiä. Siten nämä torjutut henkilöt ”jäivät toisilleen”, vaikka eivät sitä itse edes haluaisikaan (Sampson & Laub 1993, 105.) Toiseksi rikosaktiiviset henkilöt hakeutuvat aktiivisesti itsensä ja samankaltaisten henkilöiden seuraan. Kolmas mekanismeista alkaa näiden kahden edellä mainitun mekanismin jälkeen tai niiden kanssa samanaikaisesti; henkilön ajautuessa tai hakeutuessa itse rikosaktiiviseen ryhmään, ryhmässä käynnistyy oppimismekanismeja, jotka entisestään altistavat henkilöä rikollisuudelle. Tällöin rikosaktiivinen ryhmä tai yksittäinen kaveri palkitsee normien vastaista käyttäytymistä kannustamalla tai arvostamalla sitä, ja samalla hän voi myös opettaa rikoksen tekemisen tekniikoita tai myönteisiä asenteita. Rikolliseen jengiin tai ryhmään kuulumisen yhteys rikosaktiivisuuteen on yhdysvaikutus: jo valmiiksi rikosalttiit nuoret, jotka tekevät keskimääräistä enemmän rikoksia päätyvät ja hakeutuvat jengeihin ja jengi tekee heistä entistä rikollisempia (Andrews & Bonta 2010, 232–233.) Tämä edellä mainittu ilmiö ei rajaudu vain nuorison porukoihin, samaa mekanismia on havaittavissa ihan perinteisissä järjestäytyneen rikollisuuden jengeissä ja moottoripyöräjengeissä. Tällaisissa rikollisissa jengeissä opitaan yhdessä kai-

ken tyyppisiä rikosmyönteisiä asenteita, siis neutralisaatioita, rikollisiin samaistumista ja normienvastaisia ajattelutapoja. Yhdistyessään yksilön rikosalttius ja ryhmässä oppiminen tuottavat yhdessä enemmän rikollisuutta kuin kumpikaan erikseen (Kivivuori ym. 2018, 178–179.)

Rikollisuudelle myönteisiä asenteita ja rikosten tekemisen tekniikoita voi oppia suoraan toiselta ihmisiltä, mutta nykyään myös erilaisista medioista. Väkivaltaisen mediasisällön seuraaminen lisää aggressiota, erityisesti jos yksilöllä on valmiiksi alttius aggressioon (Valkenburg ym. 2016, 315–338.) Yksilön hakeutuminen itseään kiinnostavan median piiriin laukaisee vaikutukset. Rikosuutisoinnin seuraamisella on löydetty yhteys rikosten tekemiseen, tämä kertonee siitä, että impulsiiviset, rikosten tekemiselle alttiit yksilöt ovat kiinnostuneita rikoksista ja myös tekevät niitä. Logiikka on siis sama kuin jengien ja rikosaktiivisten ryhmien oppimisprosessissa, yksilön omat valinnat altistavat yksilön oppimistilanteeseen, joka entisestään lisää hänen rikosalttiuttaan. Internet on lisäksi viime vuosina muodostunut täysin uuden kentän, jossa voi oppia rikosten tekemisen tekniikoita ja rikosmyönteisiä asenteita. Nykyään on erittäin helppoa ja mahdollista liittyä internetissä esimerkiksi vihayhteisöihin, joissa toimii aivan samanlainen oppimisprosessi, kuin klassisessa vertaisryhmässä tai jengissä. Monesti verkossa toimivat viharyhmät antavat myönteistä palautetta rikoksen tekijöille ja tällöin sijaisoppiminen mahdollistuu. Lisäksi jatkuvaan kehittyvät videopelit ja sosiaalinen media ovat helppoja rikoksen oppimisen välineitä (Kivivuori ym. 2018, 179–180.) Katso alta yhteenvetolaatikko 4, oppimisteoriasta.

Yhteenvetona:

- Voidaan todeta, että kriminologian oppimisteorian mukaan rikollisuutta selittää altistuminen oppimiselle ja rikollisuus on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittua.
- Tämän oppimisen myötä opitaan rikoksen tekemisen tekniikoita sekä rikosmyönteisiä asenteita. Tällaisessa oppimisessa olennaisia mekanismeja ovat palkinnot ja rangaistukset yksilölle.
- Yksilö todennäköisesti jatkaa toimintaansa, josta hän saa myönteistä palautetta ja vähentää toimintaansa, josta hän saa kielteistä palautetta.
- Rikollisuutta voidaan oppia myös sijaisoppimisen kautta, sijaisoppimisella tarkoitetaan, että yksilö voi tehdä rikoksen, jos yksilö havaitsee muita palkittavan samanlaisista rikoksista esimerkiksi arvostuksella tai huomiolla.
- Rikosmyönteisiä asenteita ja rikollisuuden tekniikoiden oppiminen sekä sijaisoppiminen ovat vahvinta, kun oppiminen tapahtuu joltain läheiseltä henkilöltä, kuten ystävilta tai lähiomaiselta.

Yhteenvetolaatikko 4. Oppimisteoria

3.5 Tilannetoimintateoria

Tilannetoimintateorian on kehittänyt ruotsalaistaustainen, Cambridgen yliopistossa vaikuttanut kriminologian professori Per-Olof Wikström. Tilannetoimintateoriassa tarkastellaan yhtäaikaisesti sekä yksilön, että ympäristön ominaisuuksia. Teorian ytimessä ovat yksilön moraaliset käsitykset ja itsekontrolli, sekä sosiaalisen ympäristön ominaisuudet. Tilannetoimintateorian mukaan rikollisuus ei siis johdu pelkästään tietynlaisesta yksilöstä tai tietynlaisesta sosiaalisesta ympäristöstä, vaan yksilön ja ympäristön yhteisestä vuorovaikutuksesta. Tässä suhteessa teoria ottaa samanaikaisesti huomioon yksilöön vaikuttavat ympäristöolosuhteet ja yksilön oman aktiivisen hakeutumisen itseään miellyttäviin ympäristöihin. Selitettäessä sitä, miksi rikollisuus vaihtelee, tilannetoiminnanteoriassa käytetään kolmea käsitettä: yksilöllistä rikosalttiutta, ympäristön rikosalttiutta ja pelotetta (Wikström ym. 2012, 23–24.)

Tilannetoimintateorian mukaan yksilön rikosalttius muodostuu kahdesta tekijästä: yksilön sisäistämistä moraalikäsitteistä sekä yksilön kyvystä harjoittaa itsekontrollia. Yksilön sisäistämät moraalikäsitteet vaikuttavat siihen, minkälaisia toimintavaihtoehtoja yksilö havaitsee erilaisissa tilanteissa ja mitä toimintavaihtoehtoja yksilö on valmis harkitsemaan kyseisessä tilanteessa. Mitä myönteisemmät yksilön moraalikäsitteet ovat rikoksille, sitä matalampi kynnys yksilöllä on tehdä rikoskäyttäytymiseen johtavia valintoja. Yksilön itsekontrollin määrällä on merkitystä, mikäli henkilö pitää rikoksen tekemistä mahdollisena vaihtoehtona tilanteessa. Heikko itsekontrolli altistaa yksilöä houkutuksille ja vaikeuttaa pitkän tähtäimen seurausten pohdintaa. Sen sijaan vahva itsekontrolli ehkäisee yksilön rikoskäyttäytymistä (Kivivuori ym. 2018, 219.)

Tilannetoimintateoria korostaa, että rikokset eivät tapahdu tyhjiössä vaan tietyissä ympäristöissä, niin sanotuissa rikosalttiissa ympäristöissä. Teorian mukaan erilaisissa ympäristöissä on erilainen moraalinen konteksti, joka voi joko suosia lain noudattamista tai suosia lain rikkomista. Rikosaltti ympäristö tarkoittaa sellaista sosiaalista ympäristöä, joka rohkaisee yksilöä rikoskäyttäytymiseen. Rikosaltti ympäristöä luonnehtii yhteisön heikko yhteispysyvyys. Tilannetoimintateoria kuvaa yhteispysyvyyttä asukkaiden kokeman sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja epävirallisen sosiaalisen kontrollin kautta (Wikström ym. 2012, 143.) Vahva sosiaalinen yhteenkuuluvuus luonnehtii yhteisöä, jossa ihmiset kokevat voivansa luottaa naapureihinsa ja saavansa heiltä apua sekä jakavansa samat arvot (Wikström ym. 2012, 16–17, 141–142). Epävirallista sosiaalista kontrollia harjoitetaan silloin, kun yhteisön jäsenet puuttuvat yhteisössä tapahtuviin rikoksiin ja normi rikkomuksiin (Wikström ym. 2012, 141–142 & Hirschi 1969.) Nuorille rikosaltti ympäristöjä luonnehtivat erityisesti seuraavat kolme tekijää: ympäristöt, joissa nuori viettää aikaa ikätoverinsa kanssa vailla aikuisten valvontaa, ympäristöt, joita luonnehtii heikko yhteispysyvyys ja ympäristöt, joissa on paljon baareja ja yökerhoja (Wikström ym. 2010, 64–65.) Erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa voi olla toisistaan poikkeavia normeja, tällöin yksilön omien moraal sääntöjen ja ympäristön moraalisten normien välillä saattaa vallita ristiriita.

Aikaisemmin mainitun itsekontrollin lisäksi tilannetoimintateoria tunnistaa myös toisen kontrollin muodon, pelotevaikutuksen. Pelotevaikutus vaikuttaa yksilöön ulkoapäin, pelko teon seuraamuksista hillitsee yksilön rikoskäyttäytymistä. Rikoskäyttäytymisen rationaalisuutta korostavan näkökulman mukaan yksilö tekee rikoksen, jos hän olettaa, että rikoksesta saatavat hyödyt ylittävät siitä saatavat haitat (Becker & Mehlkop 2006, 200.) Tilannetoimintateorian mukaan pelotevaikutuksella on kuitenkin merkitystä vain, jos yksilö on valmis harkitsemaan rikoksen tekemistä. Tästä esimerkkinä nuori, joka kokee myymälävarkauden tekemisen moraalisesti ongelmattomana, mutta jättää myymälävarkauden tekemättä, koska ympäristön vihjeet saavat hänet pohtimaan kiinnijäämisen riskejä ja seuraamuksia. Tilannetoimintateorian mukaan ihmiset eroavat toisistaan siinä, millainen

kyky heillä on harjoittaa itsekontrollia ja sosiaaliset ympäristöt siinä, millainen kyky niillä on luoda tehokas pelotevaikutus (Wikström ym. 2012, 27.)

Wikström tutkimusryhmineen testasi empiirisesti tilannetoimintateorian oletusta, jonka mukaan vain rikosalttiit nuoret ottavat ympäristön rikosalttiudesta vaikutteita ja vähemmän rikosalttiit nuoret ovat immuuneja ympäristön kiusaukselle. Wikströmin tutkimusryhmän tulokset tukivat tilannetoimintateoriaa, sekä yksilöllinen rikosalttius, että rikosalttiissa ympäristössä vietetty aika ennustivat korkeampaa rikosaktiivisuutta yksilöllä. Nuoret, joilla oli korkea yksilöllinen rikosalttius, viettivät Wikströmin tutkimuksen mukaan muita nuoria enemmän aikaa kodin ja koulun ulkopuolella ja ylipäättänsä rikosalttiissa ympäristöissä. Myös teorian oletus yksilöllisen ja ympäristöön liittyvän rikosalttiuden yhteisvaikutuksesta sai tukea samassa tutkimuksessa. Nuoret, joiden yksilöllinen rikosalttius oli korkea, reagoivat ympäristön ärsykkeisiin enemmän ja tekivät rikosalttiissa ympäristössä muita nuoria enemmän rikollisia tekoja, sen sijaan ne nuoret, joilla oli alhainen yksilöllinen rikosalttius, vaikuttivat olevan lähes immuuneja ympäristön houkutuksille (Wikström ym. 2010.) Tilannetoimintateoriassa tarkastellaan myös rikoksia uhrin näkökulmasta. Myös uhrin osalta alhainen itsekontrolli ja altistuminen rikosalttiille ympäristölle kasvattavat riskiä joutua rikoksen uhriksi. Rikosalttiissa ympäristössä vietetty aika, siis lisää uhriksi joutumisen riskiä ja sen todennäköisyyttä. Tilannetoimintateorian ja uhrin kokemuksen välinen tarkoitus ei ole syyttää uhria, vaan lisätä ymmärrystä rikoksen taustalla vaikuttavista tapahtuman kuluista (Kivivuori ym. 2018, 224.)

Tilannetoimintateorian mukaan tärkeimmät syyt, jotka aiheuttavat rikoksia ovat yksilöllinen rikosalttius ja ympäristön rikosalttius. Tilannetoimintateorian mukaan seikat, jotka vaikuttavat yksilöllisen rikosalttiuden kehittymiseen ja rikosalttiiden ympäristöjen syntymiseen sekä siihen, että yksilöt viettävät aikaansa rikollisuuden riskiä lisäävässä ympäristöissä ovat syiden syitä. Tilannetoimintateoriassa oletetaan, että lapsuuden ja nuoruuden aikainen kasaantunut huono-osaisuus voivat lisätä yksilöllistä rikosalttiutta eli heikentää yksilön sitoutumista moraalिसääntöihin sekä kykyä harjoittaa itsekontrollia (Wikström ym. 2012.) Tilannetoimintateorian mukaan moraalikäsitusten ja itsekontrollin kehittymiseen vaikuttavat erityisesti perhe, koulu sekä biologinen kypsyminen ja kognitiiviset prosessit. Wikströmin ja Treiberin tutkimuksen mukaan perheen ja naapuruston köyhyys lisäävät nuoren riskiä viettää aikaansa rikosalttiissa ympäristössä. Tutkimuksen mukaan sosiaalinen huono-osaisuus vaikuttaa siihen, minkälaiset sosiaaliset ympäristöt ovat yksilöille ylipäänsä mahdollisia, sekä siihen minkälaisiin ympäristöihin yksilö itse hakeutuu. Tutkimuksen tulokset tukivat tilannetoimintateorian oletusta: heikossa sosioekonomisessa asemassa olevasta perheestä ja naapurustosta tulevat nuoret käyttivät vähemmän aikaa opiskeluun ja muuhun ohjattuun toimintaan kuin parempiin toimeentulevien perheiden nuoret. Sosiaalisesti huono-osallisuudessa kasvaneilla nuorilla

oli myös korkeampi yksilöllinen rikosalttius. Tämä saattoi tutkijoiden mukaan johtua siitä, että nuoret olivat jo lapsina altistuneet ympäristöille, jotka voimistivat yksilöllistä rikosalttiutta (Wikström & Treiber 2016.) Katso alta yhteenvetolaatikko 5, tilannetoimintateoriasta.

Yhteenvetona:

- Tilannetoimintateoria on Per-Olof Wikströmin kehittämä rikoskäyttäytymistä selittävä teoria, jonka mukaan rikollisuus syntyy, kun rikosalttiit yksilöt viettävät aikaansa rikosalttiissa ympäristössä.
- Yksilöllinen rikosalttius muodostuu rikokset sallivista moraalikäsitteistä ja yksilön heikosta itsekontrollista.
- Teorian mukaan ympäristön rikosalttius viittaa ympäristöihin, joissa vallitsee rikokset salliva moraalinen konteksti, esimerkkinä rikosaktiivinen kaveripiiri muodostaa rikosalttiin sosiaalisen ympäristön.
- Teorian mukaan pelotevaikutus voi ehkäistä rikoskäyttäytymistä silloin, kun yksilö jättää rikoksen tekemättä teosta koituvien kielteisten seurausten vuoksi.
- Ympäristöt taas puolestaan eroavat siinä, millainen kyky ympäristöllä on luoda tehokas pelotevaikutus. Yksilöt voivat puolestaan hakeutua, että ajautua rikosalttiisiin ympäristöihin.
- Yksilöllinen rikosalttius sekä sosiaalinen huono-osaisuus ovat yhteydessä rikosalttiissa ympäristöissä vietettyyn aikaan.

Yhteenvetolaatikko 5. Tilannetoimintateoria

3.6 Rationaalisen valinnan teoria

Rationaalisen valinnan teoria pohjautuu Cesare Beccarian (1738–1794) ja Jeremy Benthamin (1747–1832) ajattelumaailmaan. Valistusfilosofi Benthamin mukaan ihmisten käyttäytymistä ohjalle oman edun tavoittelu ja itselleen saatavan hyödyn maksimoiminen. Benthamin ajattelutavan mukaan rationaalisesti toimiva ihminen pyrkii mahdollisimman suureen nautintoon ja mahdollisimman pienen kipuun tai haittaan. Mikäli rikoksella saavutettava hyöty ja siitä aiheutuva haitta on suurempi, kuin rikoksen rangaistuksen vaikutus, on rikoksen tekeminen tällöin kannattavampaa ja todennäköisempää (Kivivuori ym. 2018, 227–228.) Siltä osin rationaalisen valinnan teoria muistuttaa aiemmin esiteltyä kontrolliteoriaa. Rationaalisen valinnan teoriassa ja kontrolliteoriassa rikoskäyttäytymisen ajatusta ei lähtökohtaisesti pidetä patologisena tai epänormaalina käytöksenä. Eroavaisuutena rationaalisen valinnan teoriassa lähdetään liikkeelle siitä ajatuksesta, että rikollinen toiminta on seurausta päätöksentekoprosesseista, jotka koostuvat yksilön omista valinnoista ja yhteiskunnallisista reaktioista rikollisuuteen. Rationaalisen valinnan teorian mukaan jotkut yksilöt päätyvät tekemään rikoksia, niistä mahdollisesti saatavan laillista työtä suuremman rahallisen tai muun hyödyn takia. Vastapainona näille mahdollisille hyödyille on puolestaan riski kiinnijäämisestä ja rangaistuksen kärsimisestä. Rationaalisen valinnan teorian mukaan yksilön rikosalttiuteen vaikuttavat sekä haitan todennäköisyys että haitan suuruus, koska rikoksella saavutettava odotettu tuotto vähenee haitan odotusarvon kasvaessa (Becker 1993.)

Rationaalisen käyttäytymisen rajoja on myös pohdittu laajasti, mikä on ihmisten todellista käyttäytymistä? Yksilöiden tekemillä valinnoilla on myös muita vaikutteita, kuten tunteet ja tavat, jotka rajoittavat päätöksentekoa rikollisessa tilanteessa. Päätöksentekokykyä voi myös heikentää yksilölliset ja rikostilanteisiin liittyvät tekijät, kuten impulsiivisuus tai päihteidenkäyttö. Eikä myöskään ole täysin selvää, kuinka paljon rikosentekijöillä tai ylipäätään kansalaisilla on todenmukaista tietoa kontrollijärjestelmän toiminnasta, rangaistusten ankaruudesta tai kiinnijäämisriskistä ja osaavatko he ennen rikoksen tekemistä varautua näihin asioihin niiden vaatimalla tavalla (Kivivuori ym. 2018, 229.)

Kriminologit Derek Cornish ja Ronald Clarke ovat muokanneet Benthamin ajatusmaailmasta syntyneitä teorioita enemmän kriminologisen ajatusmaailman mukaiseksi. Cornishin ja Clarken rationaalisen valinnan teoria pohjautuu ajatukseen, ettei teoria oleta rikosentekijöiden käyttäytyvän matemaattisessa mielessä optimaalisesti tai ylipäätänsä toimijoiden tekevän tarkkaan harkittuja valintoja. Sen sijaan teoria olettaa että: kaikki rikoskäyttäytyminen perustuu viime kädessä oman edun tavoitteluun, johon liittyy ainakin jonkin tasoista päätöksenteko- ja valintaprosesseja. Lisäksi teorian mukaan päätöksiä harkitaan rationaalisesti, mutta harkintaan voivat rajoittaa käytettävissä olevat

resurssit, kuten aika, kyvyt ja saatavilla oleva tieto (Cornish & Clarke 2014, 1.) Cornish ja Clarke erottavat pitkän aikavälin yksilötason mekanismit ja varsinaiset rikoksentekotilanteisiin sijoittuvat päätösprosessit. Yksilötason mekanismia he kutsuvat ”osallistumismalliksi”, jonka mukaan osallistumismalli kuvaa henkilön yksilöllisiä ominaisuuksia, sosiaalista ympäristöä ja näihin liittyviä ratkaisutilanteita, jotka vaikuttavat yksilön saatavilla oleviin tavoitteisiin, toimintamalleihin ja hänen yksilöllisiin ratkaisukeinoihinsa. Yksilötason taustatekijöitä ovat esimerkiksi: psykologiset tekijät (temperamentti ja älykkyys), kasvatukselliset tekijät (lapsuuden kotiolot), demografiset tekijät (sukupuoli ja ikä) sekä sosiaaliset tekijät (koulutus ja sosiaaliluokka). Tämän lisäksi myös itse tai muilta opittuja toiminta- ja ratkaisumalleja syntyy erilaisissa vuorovaikutus- ja päätöksentekotilanteissa. Näin ollen teoria esittää, että valmius ryhtyä rikolliseen toimintaan on riippuvainen erilaisten yksilöllisten tekijöiden ja opittujen toimintatapojen yhdessä muodostamasta päätöksentekokehyksestä (Kivivuori ym. 2018, 230.)

Teorian mukaan valmius rikoksen toteuttamiseen on ensimmäinen, itse rikostapahtumaan johtava valintatilanne yksilön kohdalla. Toinen valintatilanne on päätös rikoksen toteuttamisesta, jonka mahdollistaa esimerkiksi rikoksen tekemisen avautuva mahdollisuus, äkillinen rahantarve, ystävien suostuttelu rikoksen tekemiseen tai humalatila. Kun rikoksen tekemiselle on syntynyt otollinen viitekehys ja päätös rikokseen ryhtymisestä on tehty, yksilön on ratkaistava mikä on soveltuva kohde rikokselle ja mikä on soveltuva tekotapa rikokselle. Esimerkkinä, jos yksilön päätös on suorittaa asuntomurto omakotilatoon, hän valitsee murtokohteen omien päätösprosessien kautta. Murtautuuko murtovaras helposti murtauduttavaan ja tyhjillään olevaan kohteeseen vai vaikeasti murtauduttavaan ja valvottuun kohteeseen. Murtovaras tällöin pohtii saavutettavissa olevan hyödyn määrää ja puntarin toisella puolella on kiinnijäämisenriski. Toisaalta päätöksentekoprosessiin vaikuttavat ulkoiset tekijät voivat muuttua lyhyessä ajassa, esimerkkinä mikäli naapuri ilmaantuu yllättäen paikalle eikä rikoksentekijällä välttämättä ole todellista tai oikeaa tietoa kaikista päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä ja muuttujista (Kivivuori ym. 2018, 230–231.) Katso alta yhteenvetolaatikko 6, rationaalisen valinnan teoriasta.

Yhteenvetona:

- Rationaalisen valinnan teorian eri versioita yhdistää ajatus siitä, että ihminen tavoittelee omalla toiminnallaan omaa etuaan ja punnitsee eri toimintavaihtoehtojen kustannuksia ja hyötyjä.
- Rikoksella tärkeimpiä hyötyjä ovat esimerkiksi saavutettu omaisuus ja haittoja puolestaan sosiaaliset ja oikeudelliset sanktiot.
- Kriminologisessa rationaalisen valinnan teoriassa on olettamus, että rikoksentekijät kykenevät tekemään harkittuja päätöksiä, mutta näiden päätösten rationaliteettia voivat rajoittaa tilannekohtaiset ja yksilölliset tekijät, sekä rikokseen käytettävissä olevat resurssit.
- Rikoksentekijän rationaalisuuteen voivat vaikuttaa esimerkiksi päihteidenkäyttö, impulsiivisuus tai yksilön itsekontrollin taso.
- Teorian mukaan rikollisten päätöksentekoprosessien katsotaan pohjautuvan luonteeltaan kokemuksiin, oppimiseen ja yksinkertaisiin päätöksenteonkehyskehyksiin.

Yhteenvetolaatikko 6. Rationaalisen valinnan teoria

3.7 Rutiinotoimintojen teoria

Rutiinotoimintojen teoria kuuluu modernin kriminologian tärkeimpiin ja kriminologisessa tutkimuksessa yhä useammin käytettyihin näkökulmiin. Teoriassa yhdistyvät edellä esitettyjen teorioiden esiin tulleisiin painotuksiin, kuten erityisesti paikan korostaminen ja rikoksentekijän hahmottaminen rajallisesti rationaalisenä yksilönä, joka havainnoi ympäristöstä tulevia viestejä ja mukauttaa omaa toimintaansa näiden havaintojen perusteella. Amerikkalaiset kriminologit Lawrence Cohen ja Marcus Felson nostivat rutiinotoimintojen teorian esille vuonna 1979 julkaistussa artikkelissa: *Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach*. Kyseisessä artikkelissa tarkasteltiin

rikosten trendejä ja rikosten syklejä väestön arkisten massa rutiinotoimintojen valossa. Teoria tarkastelee rikollisuutta tuottavia tilaisuusrakenteita arkisten rutiinien ja toimintojen välityksellä, joita on jokaisen ihmisen arjessa (Kivivuori ym. 2018, 237.)

Rutiinotoimintojen teoria lähtee liikkeelle rikollisen tapahtuman loogisten edellytysten esittelystä. Rikos tapahtuu, jos *motivoitunut tekijä* ja *sopiva kohde* kohtaavat *valvomattomassa tilassa* (Cohen & Felson 1979, 589.) Teoriassa ei pyritä selittämään yksilön rikosalttiuden syntyä ja vaihtelua, vaan rikosten tekojen esiintyvyyttä ajassa ja paikassa. Yksi teorian perustavista näkökohdista on, että rikollisuus ammentaa laillisten rutiinotoimintojen virrasta. Toisin sanoen siellä, missä ihmisten arkiset toiminnot luovat tilaisuuksia rikosten tekemiseen, tapahtuu myös rikoksia. Toinen teorian tärkeä piirre on rikosten ajan ja paikan sykli. Mikäli ihmisten laillisissa rutiinotoiminnoissa on vuorokauden, viikon ja vuoden kiertoihin asettuvia rytmejä, vastaavasti rytmejä on todennäköisesti myös rikollisuudessa. Tämä johtaa siihen, että rikosten kasaantuminen aikaan ja paikkaan seuraa arkirutiinien aikaa ja paikkaa. Kolmantena teorian keskeinen lähtökohta on viestivä tila, tällä tarkoitetaan sitä, että tilat viestivät siitä, kuinka valvottuja ne ovat ja kuinka helppoa rikoksen tekeminen on niissä tämän vuoksi. Teoriassa viestivää tilaa kutsutaan usein ”rikkinäisten ikkunoiden hypoteesina”. Rikkinäisten ikkunoiden hypoteesin mukaan epäsiisti ja roskainen tila viestii valvonnan puutteesta, joka tekee tilasta houkuttelevamman rikoksentekeijöille. Neljäntenä teorian lähtökohtana pidetään tekijän osittaista ja rajallista rationaalisuutta. Rutiinotoimintojen teorian rationaalisuuskäsitys vastaa edellä kuvattua rationaalisen valinnan teorian piirissä kuvattua rajallista rationaalisuutta. Tällä tarkoitetaan tekijän kykyä havainnoida ympäristön viestejä ja virikkeitä ja tehdä niiden pohjalta päätelmiä rikoksenteon mahdollisuudesta ja kannattavuudesta (Kivivuori ym. 2018, 238.) Esimerkkinä myymälävaras, joka tekee nopean arvion siitä, onko valvontakameroita, myyjää, vartijaa tai muita asiakkaita läsnä näpistystä tehdessä.

Rutiinotoimintojen teoriassa tarkastellaan alueita ja tiloja, jotka luovat rikollisuutta tuottavia tilaisuusrakenteita. Rutiinotoimintojen näkökulmasta tarkasteltuna hyvänä esimerkkinä ovat erilaiset ravintoloiden keskittymät. Näissä paikoissa on tiettyinä ajankohtina paljon ihmisiä, erityisesti viikonloppuilta ja myös paljon alkoholinkäyttäjää. Monelle yksilölle tämä tarkoittaa heikentynyttä itsekontrollin tilaa, joka voi johtaa rikokseen kuten pahoinpitelyyn. Heikentynyt itsekontrolli ei automaattisesti johda rikoksen tekemiseen, mutta se yhdistää käytöstä, joka lisää rikoksen todennäköisyyttä varsinkin, kun ympärillä tiiviissä ja rajatussa tilassa on huomattava määrä muita päihtyneitä ihmisiä. Toisaalta myös heikentynyt itsekontrolli avaa muille rikollisille tilaisuuden käyttää tilannetta hyväkseen, esimerkkinä lompakon varastaminen voimakkaasti päihtyneeltä on paljon helpompaa kuin selvinpäin olevalta henkilöltä. Rutiinotoimintojen teoriassa tarkastellaan myös tiloja, jotka vaikuttavat tilaisuusrakenteeseen viestimällä valvonnan puutteesta, tällaiset tilat vetävät rikollisuutta puoleensa

teorian mukaan. Tyypillisimpiä esimerkkejä tällaisista tiloista ovat esimerkiksi alueet, joissa on epäsuoria merkkejä normien rikkomisesta, kuten graffiteja sekä maahan heitettyjä huumeruiskuja ja yleistä epäsiisteyttä. Myös huonosti valaistut tilat ja alueet, joissa on vain vähän normaaleilla laillisilla asioilla liikkuvia ihmisiä ilta-aikaan, lasketaan teorian mukaan heikon valvonnan tiloiksi. Tämän kaltaiset tilat voivat vetää puoleensa niitä, joilla on motivaatiota suorittaa rikoksia (Kivivuori ym. 2018, 240.)

Rutiinotoimintojen teoriassa valvonnan lähteinä käytetään samoja lähteitä kuin sosiaalisen kontrollin teoriassa. Tilan tai alueen valvonnan lähteenä voivat olla virallista- tai epävirallista sosiaalista kontrollia tukevia valvoja, kuten poliisit ja vartijat mutta myös tilassa tai alueella laillisilla asioilla liikkuvat muut ihmiset. Rutiinotoimintojen teorian mukaan rikollisuus aiheuttaa rikollisuutta (Felson & Eckert 2016, 113.) Rikollisuuden kerrannaisvaikutukset voidaan karkeasti jakaa välittömiin ja välillisiin kerrannaisvaikutuksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että moni rikos edellyttää tai välittömästi tarvitsee toista rikosta tapahtuakseen. Esimerkkinä murtovarkaus useimmiten edellyttää varastetun tavaran myymistä tai välittämistä seuraavalle, jolloin murtovarkauden tekeminen vaatii anastetun omaisuuden kätkemistä ja laitonta myyntiä. Kuten myös huumeidenkäyttö edellyttää aiemmin tapahtunutta rikosta, huumausaineen hankkimista ja täten huumekauppaan osallistumista. Vastaavasti itseteossa kiinnijäänyt rikosentekijä voi pyrkiä paikkaamaan oman rikoksensa tekemällä toisen rikoksen. Esimerkkinä pahoinpitelemällä tai uhkaamalla jotakuta tai pakenemalla liikenteessä tapahtuneen rikoksen jälkeen (Kivivuori ym. 2018, 239.)

Yksilön rikosaktiivisuus, samoin kuin uhriksi joutumisen todennäköisyys on monen rikostyyppin kohdalla korkeimmillaan kahdenkymmenen ikävuoden molemmin puolin. Valtakunnallisen nuorisoriikollisuuskyselyn (NRK 2012) aineiston mukaan nuoret, jotka viettävät usein tai todella usein aikaa julkisilla paikoilla ilta yhdeksän jälkeen, syyllistyvät myymälävarkauksiin ja osallistuvat tappeluihin suuremmalla todennäköisyydellä, kuin nuoret, jotka viettävät aikaansa illalla yleisillä paikoilla vain harvoin tai eivät koskaan. Valtakunnallisesta nuorisoriikollisuuskyselystä voidaan vetää johtopäätös, että nuoren rikoskäyttäytymisen todennäköisyys lisääntyy sen myötä, mitä useammin nuori viettää aikaansa iltaisin muualla kuin kotona tai muiden laillisten toimintojensa piirissä. Nämä nuoret, jotka viettävät usein aikaansa iltaisin julkisilla paikoilla ovat todennäköisesti tällöin läsnä tiloissa, joiden valvonta on vähäisempää ja tiloissa, jotka muodostavat rikollisuutta tuottavia tilaisuuksia. Toisaalta nämä nuoret ovat myös enemmän pois kotoaan, jossa vanhempien valvova kontrolli on läsnä ja tilaisuudet rikosten tekemiseen ovat pienemmät (Kivivuori ym. 2018, 240–241.)

Rutiinotoimintojen teoria korostaa tilan viestivää luonnetta, jolla tarkoitetaan, että tila viestii siinä liikkujalle, kuinka paljon tilassa on kontrollia ja valvontaa. Ympäristön roskaisuus, rikkoutuneet ikkunat

ja graffitit edistävät syyllistymistä normien rikkomiseen. Tämä vaikutus on yleisesti vain normirikkomuksiin liittyvää. Graffitit seinissä eivät siis lisää graffitien tekemisen määrää tai tilan roskaisuus roskaamista, vaan tilan epäjärjestyksen merkkien havaitseminen lisää yleisesti normien rikkomista

(Keizer ym. 2008. 1681–1685.) Katso alta yhteenvetolaatikko 7, rutiinitoimintojen teoriasta.

Yhteenvetona:

- Voidaan todeta että, rutiinitoimintojen teoria tarkastelee rikollisuutta arkisten rutiinitoimintojen ja tilaisuusrakenteiden heijastuksena, keskeinen johtopäätös on, että rikollisuudelle avautuvien tilaisuuksien ja valvonnan määrä vaikuttavat rikosten määrään.
- Vähäinen valvonta mahdollistaa täten aktiivisemmän rikoskäyttäytymisen, kun taas puolestaan lisääntynyt valvonta toimii itsessään rikollisuutta rajoittavana tekijänä.
- Teoria pyrkii selittämään, miksi rikos tapahtuu tietyssä paikassa ja tiettyyn aikaan.
- Yksilön asettuminen tilan ja ajan sykleihin ei ole riippumaton heidän yksilökohtaisista alttiuksistaan, vaan on osa heidän arkirutiinejansa.
- Teoria siis tarkastelee rikostapahtumia, ei yksilöiden vaihtelevaa rikosalttiutta.
- Perusajatuksena on että, rikos mahdollistuu, kun motivoitunut tekijä ja sopiva uhri kohtaavat valvomattomassa tilassa.
- Esimerkkinä seuraava tapaus: motivoitunut ryöstäjä, kohtaa päihtyneen uhrin pimeässä puistossa, jossa ei ole lainkaan valvontaa. Ryöstöä ei tapahdu, jos yksikin tapauksen ehdoista puuttuu: Jos puistoon ei tule motivoitunutta ryöstäjää, päihtynyt uhri voi kulkea puiston läpi, vaikka puistossa ei olisi valvontaa. Jos motivoitunut ryöstäjä on valvomattomassa puistossa, mutta ei löydä sopivaa uhria, rikosta ei tapahdu. Mikäli motivoitunut ryöstäjä kohtaa puistossa sopivan uhrin, mutta tilanteessa on valvontaa esimerkiksi poliisipartio lähellä, rikosta ei tapahdu. Valvonnalla teoriassa voidaan tarkoittaa virallista valvontaa, kuten poliiseja, vartioita, järjestyksenvalvoja jne, tai yhtä hyvin epävirallista sosiaalista valvontaa, kuten muut puistossa olevat ihmiset.

Yhteenvetolaatikko 7, rutiinitoimintojen teoria.

4 POHDINTA

4.1 Johtopäätökset ja oma pohdinta

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsittelin seitsemän erilaista kriminologian perusteoriaa, jotka olen itse omassa työssäni kokenut soveltuvan rikoksiin, joita olen nähnyt ja tutkinut poliisin työssä. Lisäksi nämä teoriat ovat laajasti ja kansainvälisesti tutkittuja ja käytettyjä kriminologiassa. Olen usein pohtinut työssäni, miksi rikos on tapahtunut tai miksi joku henkilö on syyllistynyt rikokseen. Mikä on rikosentekijän johtanut siihen tilanteeseen, että kyseinen yksilö tekee rikoksen? Olen siis jo pitkään miettinyt tämän opinnäytetyön tutkimuskysymystä: kuinka rikollisuus syntyy ja minkälaiset tekijät vaikuttavat rikollisen käyttäytymisen syntyyn yksilön kohdalla? Kriminologian teorioissa ja omissa johtopäätöksissäni kuulustellessani rikoksesta epäiltyjä painottuu lähes jokaisen yksilön kohdalla yksi termi, joka kulkee mukana myös jokaisessa käsittelemässäni kriminologian teoriassa, **Itsekontrolli**.

Käsittelin opinnäytetyöni teoriaosuudessa tarkoituksella ensimmäisenä teoriana itsekontrolliteorian. Itsekontrolliteoria määrillään kriminologiassa valikoitumisteoriaksi ja sen mukaan yksilön heikko itsekontrolli lisää rikoskäyttäytymisen riskiä. Itsekontrolliteorian mukaan itsekontrollin ominaisuus yksilössä on melko pysyvä ominaisuus. Itsekontrolli kehittyy perimän ja ympäristön vuorovaikutuksessa ja itsekontrolli saa erilaisia muotoja elämän eri vaiheiden varrella. Minun tulkintani mukaan juuri yksilön itsekontrolli kulkee mukana jokaisessa opinnäytetyössäni käsitellyssä teoriassa osana teorian perustaa ja itsekontrolli vaikuttaa jokaisen teorian pohjalla.

Toisena teoriana käsittelin teoriaosuudessa paineteorian, jossa heikko itsekontrolli aiheuttaa ongelmia sitoutumisessa laillisiin instituutioihin, kuten kouluun ja työhön. Mielestäni heikko koulutustausta ja taloudellisesti matalapalkkainen- tai lyhyt aikainen työ ovat perustaa heikosta itsekontrollista ja kykenemättömyydestä sitoutumaan kunnolla laillisiin instituutioihin. Paineteoriassa on tärkeää huomata yksilön oman taloudellisen eriarvoisuuden tunteen ja rikollisuuden yhteys. Yksilö voi paineteoriassa myös kohdata muita pettymyksen tai turhautumisen tunteita, jotka voivat olla syynä rikokseen, ei pelkästään taloudellisen hyödyn tavoittelemisen. Paineteoria painottaa sosioekonomista asemaa yksilön kohdalla ja oman tulkintani mukaan tässä yhteydessä sosioekonominen asema on kytköksissä itsekontrolliteorian mainitsemaan ympäristön vuorovaikutukseen. Käytännön kriminaalipolitiikassa on edelleen vallalla ajatus huono-osaisuuden rikollisuutta aiheuttavasta vaikutuksesta. Empiiriset tutkimukset osoittavat koulutuksen puutteen, työttömyyden ja ylivelkaantumisen olevan edelleen ongelmia rikosaktiivisessa väestössä Suomessa.

Kolmantena teoriana käsittelin sosiaalisen kontrollin teorian, jossa rikoskäyttäytymistä ehkäisevinä tekijöinä pidetään sosiaalisia siteitä. Mitä voimakkaammat yksilön siteet yhteiskuntaan ja läheisiinsä ovat, sitä epätodennäköisempää yksilön rikoskäyttäytyminen on. Hyvien sosiaalisten siteiden luominen ihmisellä vaatii työtä ja aikaa, sekä minun tulkintani mukaan hyvää itsekontrollia. Impulsiivinen ja huonolla itsekontrollilla varustettu yksilö ei pysty pitkäjänteiseen ja keskittymistä vaativaan työhön tai ihmissuhteeseen, joten tällaisella yksilöllä on vaikeuksia luoda pysyviä sosiaalisia siteitä elämässään. Sosiaalisten siteiden puuttuminen yksilön kohdalla mielestäni tarkoittaa, yksilön oman elinympäristön muodostumista ja tällöin itsekontrolliteorian mukaista ympäristön vuorovaikutusta. Vahvoilla kontrolliteorian sosiaalisilla siteillä yksilö voi muodostaa itselleen paineteoriasta tutun taloudellisen vakauden ja hyvän sosioekonomisen pohjan elämälleen. Tällaiseen elämään kuuluvat myös usein lailliset rutiinotoiminnot arjessa. Mielestäni sosiaalisen kontrolliteoria on siis sekoitus itsekontrolliteoriaa, paineteoriaa ja rutiinotoimintojen teoriaa.

Neljäntenä teoriana käsittelin oppimisteorian, jonka perustana on rikollisuudelle altistuminen ja tätä kautta rikollisuuden oppiminen. Teoriassa paras oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa opittuna ja tehokkain oppiminen tapahtuu, kun opettajana toimii joku läheinen ihminen kuten lähiomaiset tai kaverit. Vuorovaikutuksessa voidaan oppia rikoksen tekemisen tekniikoita sekä rikosmyönteisiä asenteita. Mielestäni oppimisen kannalta on erittäin tärkeää ottaa huomioon yksilön sosiaaliset siteet sosiaalisen kontrollin teoriasta. Se perustuuko yksilön vahvat sosiaaliset siteet minkälaisiin ystäviin tai lähiomaisiin on mielestäni tärkeässä asemassa rikosalttiuden osalta. Huono, rikosaltti kasvuympäristö ja heikko itsekontrolli, liitettynä heikkoon sitoutumiseen laillisiin instituutioihin muokkaavat varmasti rikoksille myönteisen oppimisympäristön jo nuoresta iästä alkaen. Jokaisen yksilön kohdalla itsekontrolli vaikuttaa suuresti siihen, minkälaisessa ympäristössä yksilö viettää aikaansa ja kenen kanssa.

Viidentenä teoriana käsittelin tilannetoimintateorian, jonka voisi tiivistää sanontaan: ”ympäröivä tilanne tekee varkaaksi”. Teoria perustuu ajatukseen, että rikollisuutta syntyy, kun rikosalttiit yksilöt viettävät aikaansa rikosalttiissa ympäristössä. Yksilön kohdalla rikosalttiuden määritelmä syntyy heikosta itsekontrollista ja rikoksia sallivista moraalikäsitteistä. Rikosalttiiksi ympäristöksi teoriassa lasketaan esimerkiksi rikosaltti kaveripiiri, josta päästään taas sosiaalisen kontrollin sosiaalisiin siteisiin. Vahvat sosiaaliset siteet rikosmyönteisiin kavereihin tuottavat oivan alustan rikoksiin oppimiselle ja rikosmyönteisille moraalikäsitteille oppimisteorian mukaisesti. Lisänä tilannetoimintateoriassa on päätelty, että yksilöllinen rikosalttiisuus sekä sosiaalinen huono-osaisuus ovat yhteydessä rikosalttiissa ympäristöissä vietettyyn aikaan, joka johtaa taas takaisin paineteoriaan.

Kuudentena teoriana käsittelin rationaalisen valinnan teorian, jonka mukaan yksilö perustaa omat päätöksensä rationaaliseen ajatteluun ja siitä, että yksilö tavoittelee omalla toiminnallaan omaa etuaan ja mahdollisimman suurta hyötyä itselleen. Yksilö punnitsee eri toimintavaihtoehtojen hyötyjä ja

haittoja päätöksenteossa ja päämääränä päätöksessä on oma hyöty ja vastapainona päätökselle toimii mahdollinen sanktio. Yksilön päätöksentekoon voivat vaikuttaa päihteet, impulsiivisuus tai yksilön itsekontrollin taso (itsekontrolliteoria). Rationaalisen valinnan teorian mukaan yksilön päätöksentekoprosessiin vaikuttavat myös aikaisemmat kokemukset ja aikaisemmin opitut asiat (oppimisteoria).

Seitsemäntenä ja viimeisenä teoriana käsittelin oman suosikkiteoriani poliisintyöstä ja teorian, joka mielestäni kokoaa kasaan kaikki seitsemän teoriaa. Rutiinotoimintojen teoriassa on tärkeä muistaa aika – paikka – tapa- järjestys. Teorian mukaan rikos tapahtuu, jos motivoitunut tekijä kohtaa helpon uhrin tai kohteen, valvomattomassa tilassa. Omassa mielessäni olen tulkinnut teorian muotoon: Rutiinotoimintojen teoria (aika) – tilannetoiminnanteoria (paikka) – rationaalisen valinnan teoria (tapa). Rikoksentehtäjän motivaatioon tehdä rikos, vaikuttaa suuresti yksilön oma itsekontrolli, tapaan vaikuttaa rikoksen teon mahdollisuus ja oppimisteorian kautta opitut tekotavat ja paikkaan sosiaalisen kontrolliteoria, onko tila valvottu tai rikoksille myönteinen ympäristö. Jokaisella ihmisellä on arjessaan rutiinotoimintoja, joiden mukaan ihminen on tottunut toimimaan arjessaan, niin sanottuja arkirutiineja. Nämä samankaltaiset rutiinotoiminnot ovat teorian mukaan myös rikollisilla heidän arkirutiineissaan. Rutiinotoimintojen teoria pyrkii selvittämään, miksi rikos tapahtuu tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. Olen itse huomannut poliisin työssä, että rikoksia tapahtuu oman kokemani mukaan useimmiten tiettyihin aikoihin vuorokaudessa. Esimerkkinä näpistyksiä tapahtuu eniten arkena koulun päättymisen jälkeisinä tunteina, kun taas pahoinpitelyitä ja vahingontekoja tapahtuu eniten viikonloppuisin illan ja yön aikana, sekä usein pahoinpitelyihin liittyy rationaalista ajattelua (rationaalisen valinnan teoria) heikentävä seikka, päihteet. Rutiinotoimintojen teorian voisi kiteyttää sanontaan: ”tilaisuus tekee varkaaksi”.

Lopullisina johtopäätöksinä omaan tutkimuskysymykseeni, kuinka rikollisuus syntyy ja minkälaiset tekijät vaikuttavat rikollisen käyttäytymisen syntyyn yksilön kohdalla löysin vastauksen tutkiessani kriminologian teorioita. Minun mielestäni vastauksen tutkimuskysymykseeni voisi tiivistää lauseeseen: kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tällä tarkoitan sitä, että kriminologian tutkitut teoriat vaikuttavat toisiinsa ollen sidoksissa toisiinsa. Myös ihmisen omat ratkaisut ja teot vaikuttavat tulevaan. Ihminen tekee ratkaisunsa ja päätöksensä pohjautuen aiemmin kokemaansa ja oppimaan, sekä siihen miten ihminen tulkitsee erilaiset päätöstä vaativat tilanteet. Päätökseen myös vaikuttavat opitut moraalikäsitteet ja tilanne, jossa päätös tulee tehdä.

Ihmisen syntyessä minä en tulkitse ihmistä niin sanotusti ”tyhjäksi tauluksi” vaan syntyessään ihminen on vanhempiansa summa. Itsekontrolliteorian mukaan yksilön itsekontrolli periytyy vanhemmilta. Ihmisen kasvaessa lapsena, on suuri merkitys yksilölle minkälaisessa kasvu-ympäristössä yksilö kasvaa ja minkälaiset ovat yksilön siteet läheisiin ja yhteisöön. Yksilö oppii kasvu-ympäristönsä ja läheistensä avulla moraalikäsitteiden, mikä on sallittua ja mikä ei ole. Nuorena opittu vääristynyt

moraalikäsitys on sallivampi rikollista toimintaa kohtaan ja ajaa yksilöä kohti rikosalttiimpaa elämää. Minun mielestäni ei ole aivan sama, missä nuori viettää aikaansa ja kenen kanssa, koska nämä vaikuttavat suuresti nuoren kehitykseen ja mahdolliseen altistumiseen rikoksille. Toimettomat kädet ovat paholaisen työkalut ja mitä enemmän yksilö on sidoksissa perheeseen, työhön, harrastuksiin tai muuhun lailliseen toimintaa, on sitä vähemmän yksilöllä aikaa tai mahdollisuuksia käyttää aikaansa laittomiin toimintoihin.

Kuten omasta pohdinnastani teorioiden osalta on havaittavissa, käsittelemäni teoriat ovat sidoksissa toisiinsa ja osaltaan yksittäiset teoriat täydentävät toisia teorioita. Olen työssäni pohtinut, kuinka näitä kriminologian teorioita voitaisiin käyttää hyödyksi suunniteltaessa esimerkiksi yleisen järjestyksen- ja turvallisuuden valvontaa poliisissa. Olisiko teorioissa hyödynnettävää rikosten ennalta ehkäisemiseksi? Olen luonut opinnäytetyössäni teorioiden perusteella informaatiopohjan, jota voisi hyvinkin hyödyntää, vaikka seuraavassa opinnäytetyössä, jonka aiheena voisi olla: kuinka hyödyntää kriminologian teorioita poliisin valvontaa suunniteltaessa ennalta ehkäisevästi.

4.2 Eettisyyden arviointi

Tässä opinnäytetyössä on käytetty useita eri kirjallisia lähteitä, jotka ovat käsitelleet kriminologiaa. Olen pyrkinyt kokoamaan lähdemateriaalista narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla kokoelman erilaisista teorioista. Kriminologian teoriat, joita opinnäytetyössäni käsittelen ovat julkisten tutkimusten tuloksia ja täten jokaisen saatavissa. Kirjalliset lähteet ovat koostuneet kirjoista, artikkeleista ja tutkimuksista, joiden luotettavuutta ja tuloksia olen pyrkinyt analysoimaan puolueettomasti. Osa opinnäytetyöni lähdemateriaalista on kirjoitettu englannin kielellä ja olen pyrkinyt kääntämään tekstit suomen kielelle niin, että niiden merkitys ei ole muuttunut käännöksessä ja käännös vastaa alkuperäistä tarkoitusta. Opinnäytetyöhön on merkattu suorat lainaukset siten, että niistä käy selkeästi ilmi kenen tekstistä on kyse.

Jätin tarkoituksella tästä opinnäytetyöstä pois esimerkiksi biososiaalisen kriminologian osuuden, joka pohjautuu yksilöiden eroavaisuuksiin sukupuolta vertaillen. Tähän opinnäytetyöhöni valitsemani teoriat ovat sukupuolineutraaleja, eivätkä esittelemäni teoriat erottele sukupuolta. Olen itse perehtynyt esittelemiini teorioihin erittäin laajasti ja olen erittäin tyytyväinen, että saan tässä opinnäytetyössäni jakaa tietoa kriminologiasta, siitä kiinnostuneille. Olen pitänyt mielessäni opinnäytetyötäni tehdessä, että opinnäytetyöni tarkoitus on palvella lukijaa, joka haluaa oppia ja saada lisätieto kriminologiasta.

4.3 Oma oppiminen

Olen itse henkilökohtaisesti erittäin tyytyväinen tekemääni opinnäytetyöhön ja sen lopputulokseen. Olen puolen vuoden ajan perehtynyt syvästi teorioihin, joita tässä opinnäytetyössä käsittelin käyttäen eri lähteitä. Olen omasta mielestäni saanut selville alkuperäisen tutkimuskysymykseni ja pystyn jatkossa hyödyntämään tätä tietoa työssäni. Toivon, että pystyn oppimaani hyödyntämään ymmärtämällä paremmin rikollisen yksilön tekoja ja sitä mikä yksilön on johtanut rikokseen. Lisäksi koen, että pystyn oppimaani käyttämään hyödyksi keskustellessani rikoksesta epäillyn kanssa syiden syistä, mikä hänen kohdallaan on johtanut siihen, että hän on syyllistynyt rikokseen. Tämä opinnäytetyö on ensimmäinen opinnäytetyö, jonka olen koskaan tehnyt eikä se ole minulle ollut helppoa. En ole aikaisemmin perehtynyt tieteelliseen kirjoittamiseen ja siihen mitä se vaatii, vaan olen kaiken opetellut alusta alkaen. Onneksi olen saanut hyviä ohjeita kirjoittamiseen opinnäytetyönohjaajalta ja muilta poliisikoulun henkilöstöltä, sekä kurssikavereiltani. Kiitos teille kaikille, että pystyin tekemään tämän opinnäytetyön. Viimeisinä sanoinani haluan toivoa, että lukija on saanut tästä opinnäytetyöstä itselleen lisää tietoa kriminologian teorioiden sisällöstä ja löytynyt vastauksen kysymykseen, miksi rikollinen toimii, niin kuin se toimii.

LÄHTEET

Agnew Robert, V. 1992: Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*.

Akers Ronald L. V. 1998: *Social learning and social structure: A general theory of crime and deviance*. Boston, Northeastern University Press

Andrews Donald D. & James Bonta V. 2010: *The Psychology of Criminal Conduct*. London, Routledge

Becker Gary S. V. 1993: Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior. *Journal of Political Economy* 101:3, 385-409

Becker Gary S. & Guido Mehlkop V. 2006: Social class and delinquency. *Rationality and Society* 18:2

Cloward Richard A, V. 1959: Illegitimate means, anomie, and deviant behaviour. *American Sociological Review*.

Cohen Albert, V. 1955: *Delinquent boys: The culture of the gang*. Glencoe, Free Press

Cohen Lawrence E. & Marcus Felson V. 1979: Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review* 44:4, 588-608.

Cornish Derek B. & Ronald V. Clarke V. 2014: *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*. London, Transaction Publisher.

Elonheimo Henrik, V. 2010: *Nuorisrikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*. Turku, Turun Yliopisto

Felson Marcus & Mary Eckert V. 2016: *Crime and Everyday Life*. Thousand Oaks, Sage

Gottfredson, Michael R. & Travis Hirschi, V. 1990: *A General Theory of Crimes*. Stanford, Stanford University Press.

Hanna Vilkkä V. 2023: *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki, Otava.

Helsingin Yliopisto (Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti), Nuorisoriikollisuuskysely NRK-2012.

Hirschi Travis, V. 1969: Causes of Delinquency. Berkeley, University of California Press

Hirschi Travis & Michael Gottfredson V. 1993: Age and explanation of crime, Testing the general theory of crime. Journal of research in crime and delinquency.

Keizer Kees, Siegwart Lindenbergh & Linda Steg V. 2008: The Spreading of Disorder. Science 322, 1681–1685.

Kivivuori Janne, Mikko Aaltonen Matti Näsi, Karoliina Suonpää & Petri Danielsson, V. 2018: Kriminologia, rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus.

Lichtenstein Paul, Linda Halldner, Johan Zetterqvist, Arvid Sjölander, Eva Serlachius, Seena Fazel, Niklas Långström & Henrik Larsson, V. 2021: Medication for Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Criminality. New England Journal of Medicine

Marcotte Dave & Sara Markowitz, V. 2011: A cure for Crime? Psycho-pharmaceuticals and crime trends. Journal of Policy Analysis and Management.

Pulkkinen Lea & Minna Hämäläinen, V. 1995: Low Self-control as a precursor to crime and accidents in a Finnish longitudinal study. Criminal Behavior and mental health 5:4, 424–438.

Salminen, A. 2011: Mikä kirjallisuuskatsaus. Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallinto-tieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisu. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf. Luettu 28.10.2023

Sampson Robert & John Laub V. 1993: Crime in the Making. Pathways and Turning Points through Life. Cambridge, Harvard University Press.

Savolainen Jukka, Reija Paananen, Marko Merikukka, Mikko Aaltonen & Mika Gissler, V. 2013: Material Deprivation or Minimal Education? Social Class and Crime in an Egalitarian Welfare State. Advances in Life Course Research.

Savolainen Jukka, Reija Paananen, Marko Merikukka, Mikko Aaltonen & Mika Gissler, V. 2015: Social Mobility and Crime: Evidence from a Total Birth Cohort. British Journal of Criminology.

Sutherland Edwin H. & Donald R. Cressey V. 1978: Criminology, Tenth Edition. Philadelphia, J.B. Lippincott Company

Tittle Charles, David A. Ward & Harold G. Grasmick V. 2003: Self-control and Crime / Deviance: Cognitive vs. Behavioral Measures. Journal of Quantitative Criminology.

Valkenburg Patti M., Jochen Peter & Joseph B. Walther V. 2016: Media Effects: Theory and Research. Annual Review of Psychology

Wikström Per-Olof, Dietrich Oberwittler, Kyle Treiber & Beth Hardie V. 2012: Breaking Rules. The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime. Oxford, Oxford University Press.

Wikström Per-Olof & Kyle Treiber V. 2016: Social disadvantage and crime: A criminological Puzzle. American Behavioral Scientist 60:10, 1232-1259.

Wikström Per-Olof, Vania Ceccato, Beth Hardie & Kyle Treiber V. 2010: Activity fields and the dynamics of crime. Advancing knowledge about the role of the environment in crime causation. Journal of Quantitative Criminology 26, 55-87.